

hij zegt wat!

Grepen uit de
 Amsterdamse volkstaal
 door Joha C. Daan

2de vermeerdeerde druk

De Wijze Jacob

HIJ ZEIT WATI

Over de geschiedenis en het karakter van de Amsterdamse volkstaal is in tijdschrift- en dagbladartikelen wel het een en ander geschreven, maar deze publicaties zijn voor een groter publiek minder toegankelijk. Dit boekje geeft een samenvatting van het belangrijkste, dat op dit gebied is verschenen. Het wijst op de vreemde elementen, die het Amsterdams in de loop der eeuwen in zich heeft opgenomen, en op enkele kenmerkende eigenaardigheden van deze volkstaal; de invloed van het Bargoens, van het Joods, de humor en de beeldende kracht van de volkstaal, de virtuositeit in het schelden en verwensen. Enkele hoofdstukken zijn gewijd aan de uitdrukkingen die samenhangen met bepaalde onderwerpen, de stad zelf, de tram, de Amsterdammer zelf. Vooraf gaat een uitvoerige inleiding waarin de groei van de stad en van de bevolking worden behandeld, evenals het karakter van het dialect in vroegere perioden.

Onze hoofdstad met zijn 800.000 inwoners is nog altijd vele schakeringen van de volkstaal rijk; sommige buurten hebben nog altijd een min of meer van het algemeen afwijkende taal, de uitoefenaars van beroepen spreken een eigen vaktaal, en ook verschillen de sociale groepen in hun taal. Al deze facetten van de volkstaal zijn aangeduid.

EEN BOEKJE VAN

DE WIJZE JACOB

f 1.25

In mijn reeks verschenen:

1. DE MOOISTE DAG (De Trouwdag) — H. Maatman, Dr S. F. H. J. Berkelbach van der Sprengel, Annie Winkler-Vonk, tekeningen Frans Jäger.
2. TEKENFILM, Marten Toonder.
3. RUGBY, J. C. van Vught.
4. ROEIEN, Daan van Amstel.
5. VITAMINEN EN GEZONDHEID, G. D. Lutke Meijer.
6. HORAS, EEN BATAKBOEK, G. L. Tichelman.
7. WANDELSPORT VAN A TOT Z, H. van Rooijen.
8. LICHAAMSBOW EN KARAKTER, Dr H. W. Lubberhuizen.
9. ONBEKENDE BEKENDEN (Kokadorus en andere Amsterdamse straattypen), Nono.
10. GEZOND NAAR LICHAAM EN GEEST, J. H. Doderer.
11. VAN BRONKOS TOT ZUURZAK (Indonesische-, Chinese- en cocktailrecepten), Diana La Lau—Brendgen. 2de druk.
12. CIRCUS, Cor Dokter, tekeningen Roland Wagter.
13. HIJ ZEIT WAT (over de Amsterdamse volkstaal), Johanna C. Daan. 2de druk.
14. VARIÉTÉ, Cor Dokter, tekeningen Roland Wagter.
15. HIPPISCHE SPORTEN, H. J. Lijsen.
16. POPPENTHEATER, Rico Bulthuis.

Alle nummers geïllustreerd, f 1.25

- 17/18. TYPOGRAFIE. Op een eenvoudige wijze verteld en uitgebeeld door P. de Hoog en L. Melchior.
- 19/20. HOE MEN BRIDGE SPEELDE IN UTRECHT, DEAUVILLE EN STOCKHOLM. Over bridgetournooien. H. W. Filarski.
- 21/22. MIJN B.M. EN IK. Een leerzaam zeilverhaal. C. Lakens Douwes.

Dubbele nummers f 2.50

Perscommentaar op
HIJ ZEIT WAT

Een handig, populair boekje, dat niet alleen voor Amsterdammers van belang is.

De nieuwe Taalgids

Schat van een boekje... maar stop het een beetje weg voor uw lieverdes.

*Dagboekancier in
Het Parool*

Gezellige lectuur.

Algemeen Handelsblad

Dit boekje mag men alle belangstelling toewensen, die het verdient. Het bevat veel treffende bijzonderheden, die men met smaak zal lezen.

*J. A. Meijers in
De Groene Amsterdammer*

Wij wensen dit boekje veel lezers toe. Het is amusant en leerzaam.

*Dr. Cath. Ypes in
Levende Talen*

Ook de folklorist vindt in dit aardig uitgegeven en geestig geïllustreerde boekje veel, wat zijn belangstelling zal wekken, zodat ook hij mejuffrouw Daan erkentelijk zal zijn voor dit vlotgeschreven geschrift, dat van een grote kennis van zaken en een niet minder grote liefde voor Amsterdam getuigt.

Volkskunde

DE WIJZE JACOB

JOH^A C. DAAN

y - 25

HIJ ZEIT WAT

Grepen uit de
Amsterdamse volkstaal

met Tekeningen van M. R.

2de vermeerderde druk

13

DE WIJZE JACOB

UITGEVERIJ JACOB VAN CAMPEN
TE AMSTERDAM

1ste druk Februari 1948

2de druk September 1949

VOORWOORD

Wie een boekje over de Amsterdamse volkstaal leest, zal geen salontaal verwachten. Voor het vrij grote aantal meer of minder ruwe uitdrukkingen behoef ik mij dus niet te verontschuldigen. Wel heb ik geprobeerd het niet te overdrijven, niet alleen uit overwegingen van fatsoen, maar evenzeer omdat het Amsterdams niet alleen een taal is van onbeschaafden, maar veel méér van de eenvoudige, minder ontwikkelde volksmens die minder of geen ruwe uitdrukkingen gebruikt.

Voor een deel is de stof geput uit boeken en tijdschrift-artikelen, waarvan aan het slot een lijst is opgenomen, die echter niet bedoelt volledig te zijn. Een ander deel is geput uit eigen en anderer ervaring. Zij die mij Amsterdamse uitdrukkingen meedeelden, dank ik op deze plaats. Mij zou niets liever zijn dan van alle kanten dergelijke opgaven te ontvangen. Misschien zal het mij dan eens mogelijk zijn een uitvoeriger studie aan dit onderwerp te wijden. Wie helpt dit plan verwezenlijken?

Menige uitdrukking, door mij genoemd, zal ook buiten Amsterdam bekend zijn en gebruikt worden. Amsterdam is geen van de buitenwereld afgezonderd wereldje op zichzelf en ten slotte spreken wij ook Nederlands, al is het er soms het Nederlands dan ook naar. Alle gegeven uitdrukkingen en woorden werden of worden nog in onze hoofdstad gehoord, ze zijn dus of óók, of uitsluitend Amsterdams.

JOHa. C. DAAN.

p/a Kloveniersburgwal 29
Amsterdam-C.

VOORWOORD BLJ DE TWEEDE DRUK.

In deze 2de druk kan ik slechts enkele van de vele aanvullingen, die mij werden toegezonden, opnemen. Enkele onjuistheden en onvolledigheden, waarop men mij wees, zijn verbeterd en aangevuld.

J. C. D.

INLEIDING

AS 18

„Wat heb ik nou an m'n kar hangen,” zal misschien een Amsterdammer zeggen, die dit boekje in de etalage ziet liggen, „een boekje over 't Amsterdams?” De man verwondert zich terecht, want het is vreemd en behoeft enige verklaring dat over dit onderwerp niet eerder een boek verscheen. Lang is de lijst van boekwerken en artikelen over de geschiedenis van onze hoofdstad, maar over het dialect van Amsterdam zijn alleen hier en daar in tijdschriften enkele artikelen verschenen, terwijl een aantal romans geheel of gedeeltelijk in het Amsterdams werd geschreven. De oorzaken van die geringe belangstelling voor dit dialect zijn van verschillende aard.

Voor het eerst werd de aandacht van de geleerden op de dialecten gericht in de tijd van de romantiek, in het begin van de vorige eeuw. Men zocht in de taal van het gewone volk het oorspronkelijke, natuurlijke, onbedorvene en men meende dat veel meer te vinden bij de boeren, de bewoners van het land, dan bij de stedelingen. Men zag de buitenmensen door een rose bril, idealiseerde ze in hoge mate. De figuren van Cremers Betuwse en Overbetuwse novellen zijn altijd goed en vriendelijk, welwillend tegenover elkaar, de liefde die hij beschrijft is trouw. En wanneer, voor de tegenstelling, ook eens minder goede mensen ten tonele worden gevoerd, worden ze met de zwartste kleuren afgeschilderd. De wetenschapsmensen, die in de vorige eeuw veel meer dan tegenwoordig stadsmensen waren, vluchtten als het ware uit de werkelijkheid van het dagelijkse leven naar deze vriendelijke, meestal wat sentimentele sfeer, die ze op

het land meenden te vinden. Hun belangstelling richt zich vooral op het leven, de volksgebruiken, maar ook op de taal. Leken volgen hun voorbeeld en verzamelen de oude woorden en uitdrukkingen, die zij in de dialecten aantreffen. In de tweede helft van de negentiende eeuw, terwijl de stroom van dialect-woordenlijstjes blijft vloeien, ontstaat daarnaast een meer wetenschappelijke dialectstudie, die vooral ten doel heeft de verklaring van oude en nieuwe klankveranderingen en van de betekenis-ontwikkeling der woorden. G. J. Boekenoogen schrijft een voortreffelijke studie met woordenboek over het Zaaans, W. van Schothorst een klankleer van het Noord-Westveluws, om maar enkele te noemen. De studies, die in deze tijd het licht zien, zijn alle geschreven door mensen, die het dialect van huis uit hebben gesproken of het althans goed kennen. De omstandigheden waren dus ook toen ongunstig om de onderzoeker van het Amsterdams te doen geboren worden. Rond de eeuwwisseling was er immers nog geen sprake van dat een Amsterdams volksjongen — want dat was toen de echte dialectspreker — ging studeren en in staat zou zijn over het Amsterdams dialect te schrijven.

Een twintigtal jaren later kunnen we nog een derde motief voor de dialectstudie opmerken, nl. het regionalisme. Lange tijd heeft de bewoner van het platteland zich de mindere gevoeld van de stadsbewoner en de laatste heeft inderdaad ook alles gedaan om de eerste in dat gevoel te versterken. De stedeling keek neer op de domme boer — en velen doen dat nog — en de boer, de buitenman, probeerde stedeling te worden. In zijn kleding, zijn gewoonten en zijn taal trachtte hij de stedeling na te volgen om geen boer meer te lijken. Maar langzamerhand ziet hij in dat ook zijn eigen gemeenschap waarden heeft, dat zijn eigen taal in vele opzichten beter kan uitdrukken, wat hij wil zeggen, dan het zogenaamde Beschaafde Nederlands. Uit deze gevoelens kunnen we, ten dele althans, verklaren, dat in Limburg sedert jaren een tijdschrift, *Veldeke*, verschijnt, dat geheel in het Limburgs dialect is geschreven, dat in Groningen een stroom van dialectliteratuur, vooral toneelstukken, begon

te vloeien, dat K. ter Laan zijn uitstekende Groningse woordenboek schreef. Iets ouder nog is de beweging die met succes het Fries weer tot een cultuurtaal heeft gemaakt. De Friezen hadden het dan ook iets gemakkelijker door het bewustzijn dat hun taal geen dialect, maar zelfs ouder dan het Nederlands Beschaafd is. Maar ook door dit regionalisme kreeg de studie van het Amsterdams de wind niet in de zeilen. Want de beschaafd-sprekende Amsterdammers, „die immers hét Nederlands spreken”, hadden geen last van dit minderwaardigheidsgevoel en de mensen uit het volk, de dialectsprekers hadden het misschien wel, maar hun ontbrak in ieder geval de ontwikkeling om met hun eigen waarden voor de dag te komen.

Eerst in de laatste jaren, toen men is gaan inzien dat het ook wel mogelijk is over een dialect te schrijven, dat men niet ten volle beheerst, is telkens weer de wens geuit: werd er toch maar eens over het Amsterdams geschreven. Al hebben dan de bovengenoemde factoren ongetwijfeld invloed gehad, een van de belangrijkste oorzaken is toch geweest, dat de man of de vrouw, die het werk aanpakte, ontbrak. En ook dit is, uit zeer persoonlijke motieven, wel te verklaren. Er is enige liefde voor een dialect nodig om het te gaan beschrijven. Men kan tegenwoordig beschaafd en ontwikkeld zijn en toch een dialect spreken, maar voor de dialecten van de grote steden is dat onmogelijk. De klasse- tegenstellingen buiten en in de kleine steden veroorzaken lang niet zo sterk een onderscheid in taal als dat in de grote steden het geval is. Wanneer een ontwikkeld mens nog min of meer Amsterdams spreekt, aanvaarden zijn klassegoten dat maar tot op zekere hoogte. En wanneer hij dan ook nog liefde voor zijn dialect gevoelt, is dat een liefde voor iets uit het verleden, die hij misschien in zichzelf koestert, maar die hij niet graag tot uiting brengt door het dialect te blijven spreken. Zowel in als buiten Amsterdam wordt het Amsterdamse dialect als iets minderwaardigs beschouwd.

DE GESCHIEDENIS VAN AMSTERDAM EN HAAR BEVOLKING

Het bijzondere karakter van het Amsterdamse dialect vindt ten dele zijn verklaring in de ontwikkeling van de stad. Het belangrijkste hierover wil ik hier in het kort samenvatten.

In de Middeleeuwen was Amsterdam een vissersdorpje, gelegen aan Amstel en IJ. In de loop der eeuwen werd het groter, in 1275 was het al een belangrijke haven. De dam, waaraan het dorpje zijn naam mede ontleende, werd gelegd in 1240 door Gijsbrecht III, Heer van Aemstel. Dit was een damsluis, d.w.z. een stenen brug met een onderdoorvaart en een waterkering, een sluis, die de toevloed van het water uit de haven naar de Amstel moest tegenhouden. Deze dam was dus in de Amstel, ter plaatse waar nu het Damplantsoen ligt. Wat wij nu Dam noemen, heette vroeger *die Plaets* en is eerst later Dam genoemd. De stad ontwikkelde zich snel en ontving in 1300 stadrechten. Maar de grote opbloei van Amsterdam dateert eerst uit het einde van de 16e eeuw. Wanneer Philips II in de „Tachtigjarige Oorlog” Antwerpen onderwerpt, in het jaar 1585, trekken vele Hervormden uit deze stad weg naar steden in Holland, vooral ook naar Amsterdam. Zowel op het economisch leven als op de taal hebben deze Brabanders veel invloed uitgeoefend. Maar de voornaamste oorzaak van Amsterdams groei is het feit dat haar haven de plaats van de Antwerpse in het internationale verkeer gaat innemen.

Wanneer de Brabantse immigratie plaats heeft, wordt Amsterdam nog begrensd door het Singel en de Kloveniersburgwal. Dit was toen de stadsgracht, waarbinnen de vestingmuur stond. Maar in 1625, dus veertig jaar later strekt de stad zich uit van de Singelgracht in het westen tot de Nieuwe Herengracht in het oosten, een enorme uitbreiding in zo korte tijd. De bevolking bestond toen naar schatting — want een volkstelling werd niet gehouden — uit bijna 115.000 zielen. De stad was dus ongeveer zo groot als Groningen thans is. Hiermee heeft Amsterdam voorlopig het hoogtepunt van haar snelle ontwikkeling bereikt. Eerst in de 19e eeuw zal het weer nodig zijn haar verder uit te breiden.

Het spreekt vanzelf, dat in een dichtbevolkte handel- en industriestad als Amsterdam in de zeventiende eeuw was, tal van vreemdelingen zich voor korter of langer tijd vestigden, dat de bevolking door handel en bedrijf, met buitenlandse schippers, matrozen en kooplieden van allerlei slag in aanraking kwam. Welke invloed dit op de taal heeft gehad, kunnen we maar zeer ten dele nagaan, daar de zeventiende eeuwers hier weinig over berichtten, maar dat er invloed is geweest, staat wel vast.

Bijna een eeuw na de immigratie der Brabanders volgt de opheffing van het Edict van Nantes in 1681, die tal van Franse Hervormden hun land uitdrijft. Deze réfugié's zoeken een onderkomen in de Republiek der Verenigde Nederlanden en ze worden vooral in Amsterdam met open armen ontvangen. Het Amsterdamse bestuur, indachtig aan het oude spreekwoord: „De cost gaet voor de baet uyt”, besteedt veel geld om deze vreemdelingen hulp te verlenen, in de hoop dat zij de textielnijverheid in de stad zullen bevorderen. Dit is echter niet of ternauwernood het geval geweest. De invloed van hun taal op het Amsterdams kunnen we slechts veronderstellen. De vele Franse woorden die, zij het in verbasterde vorm, nog in de dialecten van Nederland gebruikt worden, dateren grotendeels uit de Franse tijd, onder het régime van Napoleon, of zijn overgenomen uit de taal der hogere standen, die in navolging van de hofkringen geheel of zeer sterk verfranst was.

*Dialecten van Amsterdam
tegen het einde van de
18e eeuw*

volgens J. TER GOUW

13

Haarlemmerstraat

12

14

6

Oude Kerk

7

11

16

Keizersgracht

Singel

Katverstraat

15

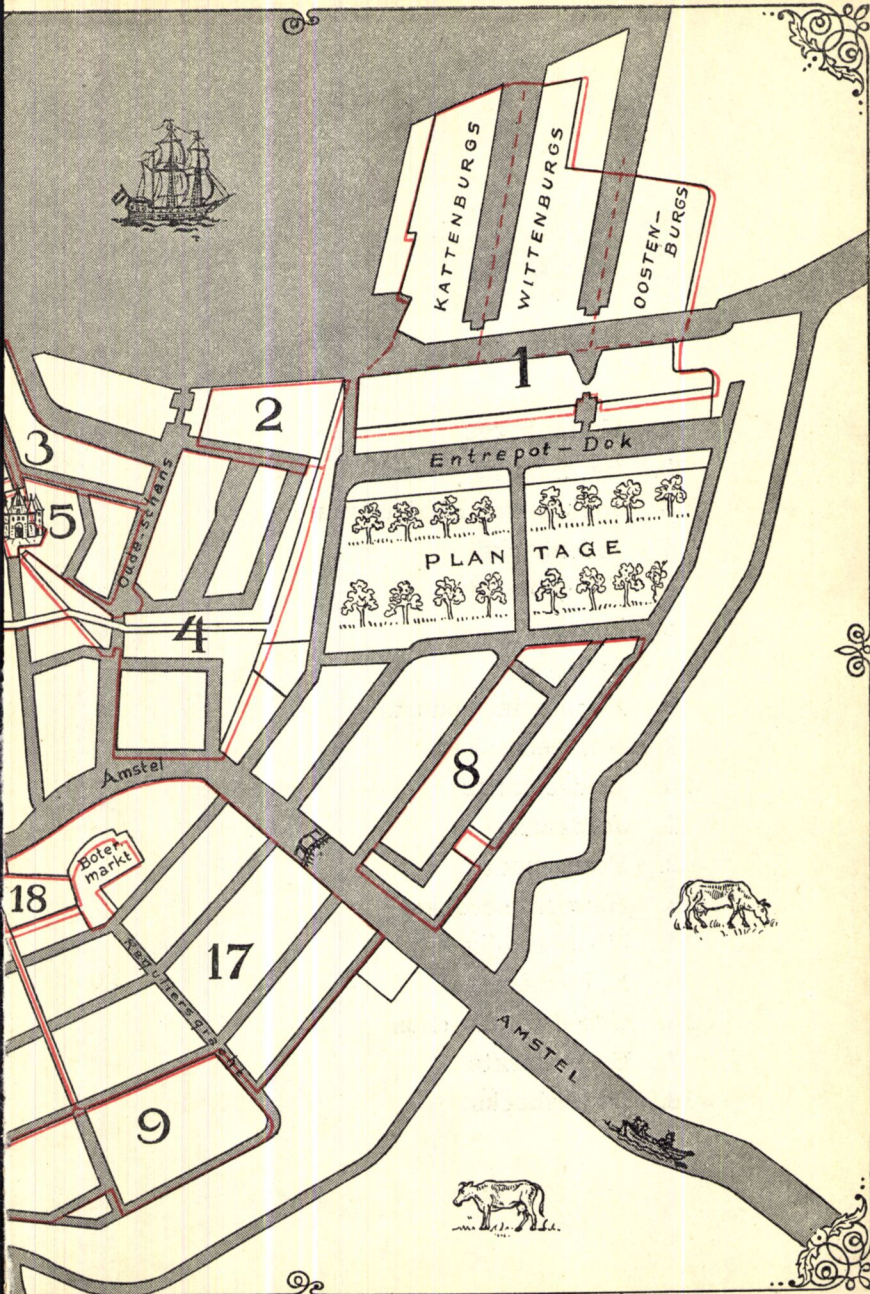
Leidse
plein

10

Leidsegracht

Singelgracht

-
1. Kattenburgs
  2. Rapenburgs
  3. Jonker- en Ridderstraats
  4. Jodenhoeks
  5. Nieuwmarkts
  6. Zeedijks
  7. Bierkaais
  8. Komkommerbuurts
  9. Noorsebossies
  10. Leidsebuurts
  11. Jordaans
  12. Fransepads
  13. Haarlemmerdijks
  14. Nieuwendijks
  15. Kalverstraats
  16. Gebed-zonder-ends
  17. Botermarkts
  18. Duvelshoeks

Een belangrijk element van de Amsterdamse bevolking vormden, sedert het einde van de zestiende eeuw, de Joden. De eerste Portugese Joden vestigden zich hier in 1593, gevlucht voor de godsdienstvervolgingen. Zij vestigden zich in wat toen de nieuwe wijken waren. Zo ontstond de Jodenbuurt, de Breestraat, de Houtmarkt en Houtgracht (thans Waterlooplein) en omgeving. Na de uitbreiding van 1598 kwamen daar Uilenburg, Marken en de Houttuinen bij. Om hun relaties met de Levant zijn ze de Amsterdamse kooplieden welkom, maar reeds vóór 1632 was hun het uitoefenen van een beroep of bedrijf verboden. Slechts enkele gilden, die van de doctoren, boekverkopers en makelaars, waren in hun eigen belang zeer verdraagzaam ten opzichte van deze verboden. Een voornaam middel van bestaan was reeds toen voor de Joden de diamantindustrie. Ondanks de verslapping in de uitsluiting van de Joden uit de bedrijven in de tweede helft van de zeventiende eeuw duurt het nog tot de Franse revolutie, toen de gilden werden opgeheven, dat de Joden het beroep of bedrijf konden uitoefenen, dat ze wilden. Tengevolge van de traditie bleven toen hun belangrijkste middelen van bestaan de handel en de diamantindustrie.

Kort na 1593, n.l. in 1615 kwamen hier de eerste Hoogduitse Joden en in 1648 de eerste Poolse, wier geschiedenis grotendeels parallel loopt met die van de Portugese Joden. De invloed van deze bevolkingsgroepen op de taal van Amsterdam is nog altijd duidelijk merkbaar. Het verschil tussen hun taal en het Nederlands was zo groot, dat men de Joodse woorden voor het merendeel nog steeds als vreemde elementen herkent.

Eerst na 1880 wordt Amsterdam wakker uit haar dommel van meer dan anderhalve eeuw. Vóór dat jaar groeit de bevolking geleidelijk door geboorteoverschot en immigratie uit andere delen van ons land. Volgens de volkstelling van 1879 bedraagt het aantal inwoners dan 317.011. Tien jaar later is het gegroeid tot 408.061, weer tien jaar later, in 1899 tot 510.853 (waaronder een annexatie van 29.000). En

in 1930 was het aantal 757.379. De immigratie van vreemdelingen is in deze tijd veel geringer dan in de zestiende en zeventiende eeuw, maar doordat weer een levendige handel ontstaat, hernieuwt zich het contact met buitenlanders in sterke mate. Het is echter niet mogelijk, door de geringe aandacht, die aan de taal van Amsterdam is gewijd, gegevens over die invloeden mee te delen.

DE GESCHIEDENIS VAN HET DIALECT

Het dialect uit de middeleeuwen is ons onbekend, maar naar alle waarschijnlijkheid zal het veel overeenkomst vertoond hebben met de Noordhollandse dialecten van die tijd. De veronderstelling dat er na de immigratie der Antwerpenaren ook Brabants werd gesproken wordt bevestigd door Vondel die in zijn „Aanleidinge ter nederduitse dichtkunste” (1650) schrijft: (Onze beschaafde moedertaal) „wordt tegenwoordig in 's-Gravenhage, de Raadkamer der Heren Staten, en het hof van hunnen Stedehouder, en t'Amsterdam, de machtigste koopstad der wereld, allervolmaaktst gesproken, bij lieden van goede opvoedinge, indien men der hovelingen en pleiteren en kooplieden onduitse*) termen uitsluite; want oud-Amsterdams is te mal, en plat Antwerps te walgelijk, en niet onderscheidelijk genóeg”. Ook Bredero toont zich met het Antwerps niet zeer ingenomen. In de Spaanse Brabander steekt hij de gek met de Brabander Jerolimo, niet alleen met zijn manier van optreden, maar ook met zijn taal. Volgens Prof. G. G. Kloeke dankt het hedendaags Amsterdams zijn ao-klank, b.v. in laote (laten), staon (staan) nog aan deze Antwerpse invloed.

Het is waarschijnlijk niet juist om te spreken van het Amsterdams. Evenals later zullen er ook toen in de hoofdstad verscheidene dialecten gesproken zijn. J. le Francq van Berkhey zegt in het 3e deel van zijn Natuurlyke historie van Holland (2e st., blz. 1037 vlg.) dat er verschillende

*) = onnederlandse.

dialecten worden gesproken in Amsterdam. De Haarlemmerdijkers spreken *ee* voor *aa*, Kattenburgers en bewoners van de Amstelkant een zware *aa*. J. Winkler onderscheidt op gezag van J. ter Gouw in het laatst van de achttiende eeuw 19 verschillende dialecten. Op de hierbijgevoegde kaart is getracht de vermoedelijke begrenzing ervan aan te geven, maar Winkler is zeer onnauwkeurig in het opgeven van de buurten, dus meer dan een benadering kan het niet zijn. Hij onderscheidt dan;

1. Het Kattenburgs en deelt mee dat het in het begin van de negentiende eeuw is vervallen door de achteruitgang van de scheepvaart. Het bevatte veel Friese, Noorse en Deense elementen.
2. Het Rapenburgs, dat veel overeenkomst met het Kattenburgs vertoonde. De bewoners van dit eiland en van Kattenburg werden de Bijltjes genoemd; het waren felle Oranjeklanten.
3. Het Jonker- en Ridderstraats (ten oosten van de Gelderse kade). Hier waren in de zeventiende en achttiende eeuw veel kroegen en danshuizen; het was dus een buurt met een eigen karakter.
4. Het Jodenhoeks. Dit verdeelt hij nog weer in het Amsterdams-Joods, het platte Amsterdams, doorspekt met Hebreeuwse en Hoogduitse woorden; het Joods-Hollands, een beschaafd Hollands met Joodse inslag; en de tongval der Christenen, die in de Jodenbuurt wonen, Amsterdams met enkele Joodse invloeden. Als voorbeelden geeft hij de volgende uitdrukkingen: *maak me zo'n lawaai'm niet; ik sta je toch te zeggen dat 't waar is.*
5. Het Nieuwmarkts.
6. Het Zeedijks, dat veel elementen uit de zeemanstaal bevat.

7. Het Bierkaais (ten zuiden van de Oude Kerk). We kennen nog de uitdrukking: het is vechten tegen de Bierkaal, wanneer we willen uitdrukken dat onze strijd een hopeloze strijd is, die weinig zal baten. De bewoners van deze buurt waren ruwe klanten; nog in het begin van de negentiende eeuw werd er geregeld door hen gevochten tegen de bewoners van Jonker- en Ridderstraat en van de Jodenhoek. Dit was het beruchte *hoop-vechten*, dat in de oude keurboeken herhaaldelijk verboden werd zonder dat de vechtersbazen zich hieraan stoorden.
8. Het Komkommerbuurts (in de omgeving van het Weesperplein), dat veel overeenkomst vertoonde met
9. Het Noorse-bossies (aan beide zijden van de Vijzelgracht). Als voorbeeld van dit dialect geeft Winkler: *Nau-w-ik weit wel dat vaaf m'l vaaf vaventwintig is.* Een bekend geluid voor de hedendaagse Amsterdammer.
10. Het Leidsebuurts: *Schoppe, schoppe maaie, de brouit die kompt van Laaie.*
11. Het Jordaans. Als kenmerk vermeldt Winkler de uitspraak van oi voor ui, b.v. *hois* (huis), *loid* (luid) en een bijzondere uitspraak van l en n, die misschien hetzelfde verschijnsel is, dat we tegenwoordig nog opmerken, de zogenaamde mouillering, de uitspraak of er iets van een j meeklinkt. Volgens Winkler was het Jordaans oorspronkelijk een boerentaal. Hij grondt deze overtuiging waarschijnlijk op de wetenschap dat de Jordaan gebouwd is op grond waar eens boeren woonden en koeien graasden. Maar is dat niet met heel Amsterdam het geval?
12. Het Fransepads, dat veel woorden uit de dieven- en bedelaarstaal bevatte (in het noordelijk deel van de Jordaan).
13. Het Haarlemmerdijks met een zware a, dus een a die

ligt tussen de uitspraak van een echte a en de Groningse oa, b.v. in maan. Winkler spelt *moa-an*. Het is waarschijnlijk dezelfde klank geweest, die we nog in het Amsterdams kunnen horen. Men kan nog altijd de uitdrukking horen: *hoog-Haarlemmerdijs spreken*, wanneer men iemand wil bespotten die probeert netjes te praten. De uitdrukking is vooral in Friesland bekend.

14. Het Nieuwendijks met rekking van klinkers, b.v. *Raamskooi* voor Ramskooi, *Kaaleferstraat* voor Kalverstraat. Volgens Winkler schreef Vondel dit dialect in de Gijsbrecht omdat hij schreef: *Haerelemmerdijck*. Dit is vrij onwaarschijnlijk: Vondel was een Brabander van afkomst en woonde in de Nes.
15. Het Kalverstraats.
16. Het Gebed-zonder-ends (tussen Rokin en O.Z. Voorburgwal).
17. De taal van de vismarkt tussen Kalverstraat en Nieuwendijk, die in het *Moortje van Bredero* is te vinden. Dit dialect kan niet op de kaart worden aangegeven. De vismarkt lag aan het Damrak bij de Dam.
18. Het Botermarkts (de Botermarkt heet nu Rembrandtplein), dat zich van het Kalverstraats onderscheidde door de uitspraak van *botter* en *schottel* tegenover boter schotel.
19. Het Duvelshoeks (tussen Reguliersbree- en Reguliersdwarstraat), de taal van kermisgasten, goochelaars, kramers en dergelijke klanten.

Het is een indrukwekkende lijst, die Winkler ons hier voorzet. Maar jammer genoeg noemt hij maar zo zelden op, welke verschillen er tussen de dialecten zijn. Ongetwijfeld zal er veel waars zijn in deze onderscheiding. De oude Amsterdammers kwamen doorgaans zelden of nooit buiten hun

buurt. In 1870 beroemden de bewoners van de Bierkaai zich er nog op dat ze van ouder tot ouder Bierkaaiers waren en dat hun voorouders nooit ergens anders hadden gewoond. Kort voor 1850 waren de echte Kattenburgers er nog trots op dat ze nooit aan het Aer-end, d.i. bij de Haarlemmerpoort, waren geweest.

Over het verschil tussen het Kattenburgs en het Haarlemmerdijks kunnen we het een en ander vinden in een samenspraak tussen Haarlemmerdijkers en Kattenburgers, geschreven door J. van Lennep. De Kattenburger zegt daarin b.v. *eui* waar de Haarlemmerdijker *oi* zegt, b.v. *leuizig, deuizend* — *loizig, doizend* (luizig, duizend)*). J. H. Halbertsma heeft aan deze samenspraak aantekeningen toegevoegd, waarin hij het verschil tussen beide dialecten nader beschouwt.

In „Onze Volkstaal” (1885) verscheen een studie over het Amsterdams in die tijd. Hierin wordt slechts een enkele maal gewezen op verschillen. Het dialect moet veel overeenkomst vertoond hebben met het hedendaagse.

Van deze verschillen is thans weinig meer over. De Amsterdammer verhuist veel gemakkelijker dan vroeger naar een andere buurt en ook komt hij door zijn werk eerder in aanraking met bewoners van andere gedeelten dan vroeger. Toch is voor een echte Amsterdammer nog verschil hoorbaar tussen het Kattenburgs en het Jordaans.

---

*) De *oi* vermeldt Winkler ook voor het Jordaans.

HET KARAKTER VAN HET AMSTERDAMSE DIALECT

De dialecten van de plattelanders en het Amsterdams, beter gezegd de taal van wat men „de lagere standen” pleegt te noemen, hebben veel overeenkomst in deze zin, dat ze een directheid van zeggen hebben, die het Algemeen Beschaafd mist. De voornaamste, misschien de enige oorzaak hiervan is, dat de spreker van het Algemeen Beschaafd gereserveerder is. Hij spreekt over bepaalde dingen niet of op een meer gecamoufleerde, een voorzichtiger wijze dan de volksman het doet. Maar toch is er een groot verschil tussen het Amsterdams en de plattelands-dialecten. De doorsnee-Amsterdammer is zeker wat ruwer in de mond dan de plattelander, maar hij is vooral humoristischer. Ik herinner me goed dat ik daarmee als kind voor het eerst kennis maakte. We hadden toen een tafellaken van niet al te best katoen, dat vrij ruw was. Ons dienstmeisje, een Amsterdamse van vijftien, zestien jaar, moest dat na de koffiemaaltijd afschuiëren en de kruimels spatten alle kanten heen, behalve op het blikje. Het was iedere keer weer een ergernis voor haar, en ze ontlaadde haar gemoed met de opmerking: „Als ik ooit een tafellaken koop, is 't er zo een”. Deze eigenschap komt vooral tot uiting in de rijkdom van bijen scheldnamen, die verderop behandeld zal worden. Deze humoristische trek typeert ook menige Amsterdammer, die al lang niet meer Amsterdams dialect spreekt. De zekere ruwheid van het Amsterdams vindt zijn oorzaak

hierin, dat het gesproken wordt, in hoofdzaak althans, door hen, voor wie het leven in de regel hard is, die leven van de hand in de tand. Ze zijn zeer emotioneel, woede en haat worden spoedig opgewekt, maar even snel vergeten. Ook in hun liefkozingen zijn ze heftig, voor de uiting van hun tederheid gebruiken ze allerlei vleinamen, die voor de niet-Amsterdammer waarschijnlijk een vreemde klank hebben. Dit geldt natuurlijk in hoofdzaak voor hen bij wie het dialect het best bewaard is. Een deel van de typische Amsterdamsche uitdrukkingen vindt men ook bij die Amsterdammers, die nog maar ten dele dialect spreken. Want tussen het meest platte Amsterdams en het keurigste Algemeen Beschaafd Nederlands zijn even veel schakeringen als er Amsterdammers zijn.

Daarom kan men eigenlijk niet spreken van hét Amsterdams en van Amsterdamsche uitdrukkingen. Ik zal hieronder menigmaal een woord of een uitdrukking neerschrijven, die maar bij een zeer klein gedeelte der hoofdstedelingen bekend is. Het is niet alleen het verschil in stand, maar evenzeer dat in beroep, dat onderscheid in taal veroorzaakt. De Amsterdamsche dief of inbreker kent tal van Bargoense termen, die tot zijn vaktaal behoren, en maar een zeer klein gedeelte hiervan is aan zijn eerlijker buurtgenoten bekend. Hetzelfde geldt voor elke andere beroepstaal. Ik zal me echter niet wagen op het terrein van deze beroepstalen, omdat ik daarmee toch wel de grenzen van hét Amsterdams overschrijd.

De indeling, die ik heb gevolgd bij het rangschikken der woorden berust in de eerste plaats op enkele belangrijke invloeden, in de tweede plaats op de meest kenmerkende karaktertrekken van de volkstaal. Daarna volgen enkele groepen van uitdrukkingen over zaken, die een zekere populariteit genieten, de stad, de tram en de Amsterdammer zelf. Deze zouden met vele andere onderwerpen uit te breiden zijn in een werk van grotere omvang.

DE KLANKEN VAN HET DIALECT

Met het oog op de leesbaarheid is er geen poging gedaan de dialectklanken weer te geven. Wie zich een voorstelling wil maken hoe de uitdrukkingen klinken in plat Amsterdams, kan zich met het onderstaande enigszins behelpen.

1. De korte *a* van *man*, *gat*, *as* wordt „palataal” uitgesproken, d.w.z. de klank is soms een *e*, soms ook ligt hij tussen *e* en *a* in, b.v. *Jen* (*Jan*), *get* (*gat*), *es* (*as*). Alberdingk Thym en Van Lennep hebben dit waarschijnlijk willen weergeven in het volgende rijmpje door de medeklinkers dubbel te schrijven:

*De heere vann de statt
Die hebbe altijd watt,
Ze hebbe uitgefonde,
Belassting op de honde.*

Ook de korte *e* van *bek* wordt bijna *i*, dus *bik*.

2. De lange *aa* van *draven*, *zaak*, *kaal* klinkt *o*-achtig, b.v. *draove*, *zaak*, *kaol*.
3. Lange *ee* en *oo* zijn sterk gediftongeed, d.w.z. de *ee* klinkt bijna als *ei*, de *oo* als *ou*, b.v. *neime* (*nemen*), *eite* (*eten*); *boufe* (*boven*), *kouke* (*koken*). De *eu* van *neus* nadert tot *ui*, *nuis*.
4. *ei* (*ij*) en *ui* zijn daarentegen gemonoftongeed, d.w.z.

dat de *ei* (*ij*) ongeveer klinkt als lange *aa*, de *ui* als de *eu* van *freule*, b.v. *aas* (ijs), *kake* (kijken), *faan* (fijn), *höös* (huis), *dööf* (duif), *döös* (Duits). In Amsterdam-West echter is *ei* ook wel lange *e* (klank van *serre*): *pean in me leaf* (pijn in mijn lijf).

Het onderstaande raadsel is slechts op te lossen door hem, die dit kenmerk van het Amsterdams kent:

Wat is een aristocraat?

Wat is een democraat?

Wat is een *papikraat*? (pijpje krijt).

En hierdoor ook kon de *zwijntjesjager* of fietsendief voor een jager van *zwaantjes* worden aangezien.

5. *v* en *z* aan het begin van een woord worden steeds uitgesproken als *f* en *s*, b.v. *fuur* (vuur); *suur* (zuur). In plat Amsterdams komen deze klanken ook wel in het midden van een woord voor, b.v. *boufe* (boven); *rusie* (ruzie). Ook het omgekeerde doet zich een enkele maal voor, b.v. *zestig*, *zuiker*. Voor *ee*, *ie*, *e*, *i* en *ei* is ook de *s* dikwijls „palataal”, d.w.z. heeft een *j*-achtige bijklank.
6. Ook de *g* is in het begin van een woord bijna steeds scherp, b.v. *chefe* (geven).
7. De *n* voor *s* smelt samen met de voorafgaande klinker, zodat deze een neusklank krijgt, b.v. *mens* (mens), *diens* (dienst), *kins* (kinds).
8. De *l* wordt zeer dik en zwaar uitgesproken.
9. *Sch* aan het begin van een woord klinkt nog wel eens als *sk*, b.v. *skoul* (school), *skip* (schip).
10. De *n* aan het einde van werkwoorden en zelfstandige naamwoorden in het meervoud (en in enkele andere woorden na *stomme e* (de *e* van *de*) wordt evenals in het Nederlands niet uitgesproken, b.v. *eite* (eten); *kindere* (kinderen); *boufe* (boven).

DE INVLOED VAN HET BARGOENS *)

Het Amsterdamse volk bestaat naar verhouding voor een groot deel uit de onderwereld. Nergens als in een grote stad is de gelegenheid tot misdaad zo groot, nergens zijn de maatschappelijke omstandigheden dikwijls zo slecht, dat ze de misdaad bijna noodzakelijk maken, nergens is de bevolking zo losgeslagen van alle morele banden, zodat de misdaad ternauwernood meer als zodanig wordt gevoeld. Elk bedrijf heeft zijn eigen vaktaal en voor dieven en moordenaars is een dergelijke taal wel zeer noodzakelijk. Hun taal is immers een geheimtaal, die hen onverstaanbaar moet maken voor derden, vooral voor de politie. Door het voortdurend contact, dat deze misdadigers hebben met de overige bevolking, vooral met de lagere klassen, worden vele van hun termen bekend en dit noopt ze tot het bedenken van nieuwe. Daardoor is het Bargoens een levende, steeds wisselende taal. Het is hier niet de plaats op de aard van het Bargoens in te gaan; alleen voor zoverre Bargoense termen in de volkstaal zijn doorgedrongen mogen ze hier een plaats vinden. Behalve in de volkstaal dringen elementen uit het Bargoens ook door in het Nederlands. Een bemiddelende rol spelen hier de talen van bepaalde groepen, zoals schooljongens, studenten, soldaten, die voor hun eigen jargon verscheidene

*) De term Bargoens is hier gebruikt in de betekenis geheimtaal, in het bijzonder van dieventaal. Er zijn n.l. vele soorten Bargoens.

Bargoense termen hebben overgenomen, maar ook de taal van de romans van Querido, Justus van Maurik, Smis, voor zover deze in het Amsterdams zijn geschreven, en zeker ook de taal der Nederlandse Joden, daar het Bargoens ook veel jiddische woorden bevat. Men hoort dergelijke woorden hoofdzakelijk in het meer familiale Nederlands, in gemoedelijke conversaties en niet bij officiële gelegenheden.

Geld

Een van de belangrijkste groepen Bargoense woorden, die ook in het Nederlands zijn doorgedrongen, vormen de namen voor geld en geldstukken. Benamingen voor geld in het algemeen zijn: *poen*, *spiese* of *spieë*, *specie*, *monnie*, *schrabbes*, *molm*, *moos*, *filippus*, waarvan alleen de eerste vijf in het Algemeen Beschaafd, beter gezegd bij hen die in de regel Algemeen Beschaafd spreken, bekend zijn. Maar ook de *aap*, die in de brandkist zit, heeft zijn kennissen wel onder anderen dan alleen de inbrekers. *Spie* (cent), *maffie* (kwartje), *pieterman*, *pop*, *piek* (gulden) en *knaak* (rijksdaalder) hebben hun weg naar het Nederlands gevonden, maar de overige, hier onder genoemde namen van munten zijn vrijwel uitsluitend bekend in de volkstaal en bij hen die door omgang of qualitate qua in aanraking komen met de sprekers van het Bargoens. Enkele voorbeelden ter illustratie: *detje*, *uppie*, *loefie*, *loebertangetje* (halve cent), *pierezeur*, *spaander*, *spak*, *schrabber*, *koperlap*, *rem* (cent). Centen, halve centen en halve stuivers tezamen worden *rooie loop* genoemd, daar ze vroeger van koper waren, *hondje*, *ketippie*, *witje*, *beisie*, *koppie*, *schubbetje*, *knopie* (dubbeltje), *judas* (elf cent), *kiebelbas* (vijftien cent), *heitje* (kwartje), *voorwiel*, *kleine knoop*, *man*, *piekelman*, *blik* (gulden), *duimpie*, *lammetje* (daalder), *grote knoop*, *achterwiel* (rijksdaalder), *kimmelaar* (drie gulden), *fiets* (vijf gulden, want = twee achterwielen), *soof* (zes gulden), *jutje*, *juutje* (tien gulden), *mattekloppertje*, *fokse cent*, *fokse schrabber*, *fokse spie*, *joetje* (gouden tientje), *hallef meier* (vijftig gulden), *meier* (honderd gulden). Een bankbiljet is een *brief*, *velletje*, *kassavie*, *fleppie*, papieren geld in het algemeen is *doesement*. Het spreekt vanzelf dat de woorden voor gouden tientje in de laatste jaren minder gebruikelijk waren.

Een ander terrein waarop veel Bargoens in de volkstaal en verder is doorgedrongen, is dat van de misdaad en de politie. De benamingen voor het gestolen goed en de werktuigen, die bij inbraken gebruikt worden, zijn als vaktermen, meer tot de eigenlijke dieventaal beperkt. Maar een aantal woorden uit deze sfeer geniet grotere bekendheid. Een dief is een *gauwerd*, een *gabberd*, een *gannefer*, een *jatteneur* (vooral het werkwoord *jatten* wordt ook onder straatjongens veel gebruikt); stelen is *gappen*, *jatten*, *gannefen*. De politie heet de *prinsemerij* of de *prinserij*, een rechercheur een *rus*, een *stille verklikker*, een *stille* of een *verkleffer*, de commissaris wordt *meneertje* genoemd, de rechterlijke macht is het *gebeft gajes*. Het meest bekend zijn de namen voor een politieagent: *smeris*, *kip*, *bout*, *juut*, *klabak*. Het zijn niet alleen de echte straatjongens, die elkaar waarschuwen met *juut*, *juut*, als er een agent aankomt. De benamingen *knopsmeris* (brigadier) en *knopknolsmeris* (bereden brigadier) schijnen uitsluitend Amsterdams-Bargoens te zijn. Ze zijn ontleend aan de knop, die de brigadiers vroeger op de helmen hadden. De gevangenis mag zich in een vrijwel even grote populariteit verheugen: de *lik*, de *bajes*, de *nor*, de *petoet* en minder bekend *'t rooie dorp*, *Hotel Bellevue*, *de Houten Lepel*. Het woord *bajes* was reeds lang bekend door het soldatenliedje:

*De bajes is zo groot,
Van voren met twee deuren en
Van achteren met een sloot.*

Maar het werd vooral in de tweede Wereldoorlog bekend door het rijmpje:

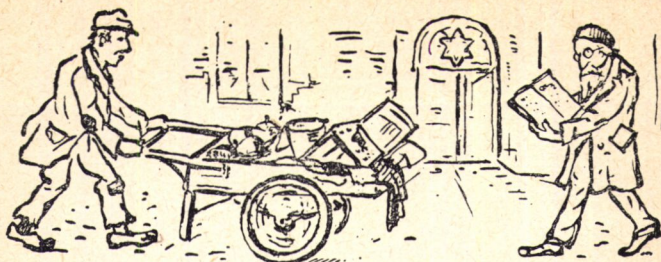
*In deze bajes zit geen gajes
Maar Hollands glorie, potverdorie.*

En was ook *mollen* voor doden al lang niet populair vòòr Pygmalion er in letterlijke zin salontaal van maakte? Ook het woord *kaffer* in de betekenis pummel heeft het Amsterdams uit het Bargoens overgenomen. Het heeft niets te maken met de naam van de negerstam in Afrika, zoals men wellicht zou denken, maar is oorspronkelijk een Hebreeuws woord met de betekenis: boer. Weinigen die

opgaan voor een examen zullen beseffen dat het woord ontleend is aan de dieventaal waar het de betekenis heeft van: naar de gevangenis gaan. Ook de uitdrukking *tegen de lamp lopen* voor: erin vliegen, gesnapt worden, is keurig Amsterdams, misschien wel Algemeen Nederlands geworden. Ten slotte zijn ook *bel*: groot glas met een of andere drank, *gehaaid*: flink, handig, *de kuiten nemen*: er van door gaan, vrij algemeen bekend geworden.

Er zijn echter veel meer woorden uit het Bargoens overgenomen door schooljongens en studenten, die in beschaafd gezelschap niet gebruikt worden. B.v. *Houd je sjakies* (houd je mond); *loww smoeze, hoor* (niets zeggen, niets verklikken); *de hele poet ben ik kwijt* (al mijn geld); *op groot lef examen doen* (op goed geluk, niet goed voorbereid); *gebbetje* (grapje), *kanes, kersepit, knar* (hoofd), *laveloos* (stomdronken), *jajem* (jenever), *kif* (afgunst), *koffer* (bed). Ook het woord *gajes* behoort hiertoe. In het Bargoens heeft het de vrijwel neutrale betekenis van volk, mensen, maar wanneer iemand opmerkt: Wat een *gajes* was er bij elkaar!, drukt hij uit dat er alleen schamele mensen waren. Het omgekeerde is het geval met *kalletje*, dat in het Bargoens een publieke vrouw aanduidt, maar o.a. via de soldatentaal de betekenis heeft gekregen, in bepaalde situaties dan altijd, van meisje.

→ ASI
8

DE INVLOED VAN HET JOODS

Ondanks het feit dat de Joden vóór 1940 meer dan tien procent van de Amsterdamse bevolking uitmaakten, is de invloed van hun taal op het dialect gering. Dat is naar alle waarschijnlijkheid hoofdzakelijk hieruit te verklaren dat hun taal, die een groot aantal verbasterde Hebreeuwse woorden bevat, als een aan het Nederlands vreemd element werd gevoeld. De invloed van het Joods op het Bargoens is vrij groot; een aanzienlijk aantal van de hiervoor genoemde Bargoense woorden is dan ook aan het Joods ontleend. Dat laat zich vooral verklaren uit het feit, dat de dieventaal, een geheimtaal, behoefte heeft aan vreemde woorden, die door derden niet licht begrepen worden. Anderzijds behoorde het merendeel van de Joodse bevolking tot de allerarmsten, dus tot hen die het meest in aanraking kwamen met de grote en kleine misdadigers.

Toch is een aantal van deze oorspronkelijk Hebreeuwse woorden gemeengoed geworden onder de Amsterdammers, al zal niet iedereen ze overal gebruiken. Voorbeelden hiervan zijn: in de eerste plaats de naam voor Amsterdam: *Groot-Mokum*, waarop ik later nog terugkom. Verder *darren* (sarren, treiteren), *gokken* (speculeren), *heibel* (drukte), *plak* (halve stuiver), *schorem* (arm; arm volk), *schorrie-morrie* (tuig, slecht volk), *sjofel* (armoedig), *stiekum* (in het geheim). Een aantal van deze woorden voelt men toch nog altijd wel als typisch joods, b.v. *geintje* (grapje, spe-

ciaal in *Jodengein*), *gesjochten* (geruïneerd, arm), *goochem*, *goochemerd*, (slim, slimmerik), *mesjokke* (gek), *sjlemiel* (ongeluksvogel), *sjacheren* (handel drijven met de bijbetekenis van: in alle mogelijke minder gangbare artikelen). Een groter aantal behoort tot een of ander groepsjargon of tot de taal van de lagere standen, b.v. *dalles* (armoede), *dallesdekker* (arme, gesjochten kerel, *emmes* (fijn, goed), *gabber* (kameraad), het reeds genoemde *gajes*, dat oorspronkelijk betekende: niet Israëlieten, *geteisem* (uitvaagsel), *jat* (hand), *jatten* (stelen), *kapoeres* (kapot), *kapsones* (drukte), *lef* (moed), *lefgozer* (man die durft, ook ondernemend koopman zonder kapitaal), *lau loene* in *het is lau loene* (het deugt niet), *mazzel* (geluk), *peiger* (rot, vooral in *afgepeigerd*, dood-op), *pleite* (weg), *het is pleite* (verdwenen), *sikker* (dronken, maar ook wel gek, onwijs), *sjoege* in *ergens geen sjoege van hebben* (geen verstand van hebben) *smoesie* (praatje voor de vaak), *sof* (tegenslag in *het is een sof*, een treurige, slechte boel, b.v. van een film, van een feest), *tinnef* (slechte goederen, slechte kost. Dit laatste is waarschijnlijk weer meer soldatentaal, want waar wordt meer over het eten geklaagd dan onder onze wapendragers, terecht of ten onrechte), *tof* (goed, in een *toffe boel*, een gezellige boel, een gezellig feest). Extra aandacht verdienen de woorden *zwijntje* (fiets) en *zwijntjesjager* (fietsendief), die ik hiervoor al noemde. Naar alle waarschijnlijkheid heeft het woord algemene bekendheid gekregen door de politieberichten. Het hangt samen met een Hebreeuwse uitdrukking die betekent: voer ons terug, de aanhef van het vers, waarmee de wetsrol in de heichol werd gesloten, en waarop het voorwerp aan het oog was onttrokken. Zo kreeg deze uitdrukking de betekenis: weg, en de *zwijntjesjager* was dus de man die iets wegnam. De vorm waarin het het eerst voorkomt is *sjewijn*, het werd toen geassocieerd met zwijn en kreeg de vorm *zwijntje*. In Amsterdam, waar de *ij* wordt uitgesproken als *aa* hoort men dan ook *zwaantje* en werd het woord zelfs geassocieerd met de blanke zwemvogel. Men hoort ook: *hij is hasjewijne* (weg).

ASI 8

Een ander woord, dat speciale aandacht verdient en dat niet alleen in het Amsterdams, maar in tal van Nederlandse dialecten is doorgedrongen is *merode* (armoede). *Hij is in de merode* betekent hij is doodarm. In verscheidene dialecten zijn zowel vorm als betekenis van dit vreemde woord gewijzigd. Men zegt: *op m'n rode gaan* in de zin: er op uit trekken. In Amsterdam heb ik ook gehoord: *op me rojem uit*.

Er is reden te veronderstellen dat deze Hebreeuwse woorden via een of ander jargon in het Amsterdams zijn doorgedrongen. Kenmerkende Joodse uitdrukkingen, die niet van Hebreeuwse oorsprong zijn en veel dichter bij het Nederlands staan worden n.l. zelden of nooit overgenomen. Misschien is dit te verklaren uit het feit dat de Joden altijd, misschien onder de lagere standen nog meer dan onder de hogere, weinig in aanzien waren. Men beschouwde hen als een afzonderlijke groep, ook hier in Nederland, waar nooit Ghetto's in eigenlijke zin hebben bestaan. B.v. de uitdrukkingen: *aan iets vergeten* (iets vergeten) *blijf gezond* (vaarwel), *weet ik veel* (ik wil er niet meer over praten), *voorwat in voorwat heeft ie dat gedaan* (waarvoor, waarom), *'t zal me een zorg zijn* (het kan me niet schelen) zijn nooit algemeen goed geworden en worden meestal ook met typisch joods accent aangehaald. Slechts enkele uitdrukkingen, waarvan de Joodse oorsprong zelfs niet geheel vast staat, zijn zo algemeen bekend geworden, dat ze niet meer als Joods worden gevoeld, b.v. *de andere helft is net zo* (houdt op, je hebt genoeg gekletst), *schei uit* (ik kan niet meer van het lachen), *wat 'n wonder* (het is helemaal geen wonder), *hij is los* (uitverkocht). Hierbij hoort ook de *slome duikelaar* (iemand die droogkomek of traag, sloom is). Dit was de bijnaam van een bekende Amsterdamse grapjas. Van Joodse oorsprong is misschien ook: *boven komen* in: ik loop wel met hem, maar hij komt nog niet boven, gezegd door een meisje wier jongen nog niet door de familie wordt ontvangen. Bovenkomen in de zin van binnenkomen heeft school gemaakt onder de Amsterdamse tramconducteurs om een reiziger aan te sporen in te stappen.

DE HUMOR VAN DE AMSTERDAMMER

Uitingen van humor komen voor in elke taal en in elk dialect, omdat de mens in zijn humor zich verdedigt tegen het noodlot. In moeilijke omstandigheden zoekt hij de grappige zijde van het voorval en zo ontstaat de humor die een verbinding is van het tragische met het komische, of beter gezegd, waarin de tragische spanning wordt ontspannen door een komische opmerking. In het gewone spraakgebruik wordt de humor echter dikwijls vereenzelvigd met het alleenmaar-grappige en de grens is dikwijls ook moeilijk te trekken. Het tragische komt in het leven van de volksman meer voor dan in dat van de beter gesitueerde; de moeilijke strijd om het dagelijks brood, de nauwe behuizing, die de oorzaak is van tal van wrijvingen, dikwijls ook de grotere vatbaarheid voor ziekten door onvoldoende voeding en kleding kunnen moeilijker omstandigheden veroorzaken in het leven van de volksman dan in dat van de degeen die, goed gekleed en gevoed, in de eenzaamheid van een eigen kamer zijn moeilijkheden kan verwerken. Maar ook heeft de eerste een groter kracht zich tegen deze tragedie te verdedigen. Dit is zeker een der oorzaken dat de taal van de volksman en van de stedeling zoveel rijker is aan humor dan die van de „beschaafde” en van de plattelander. Armoede is ook buiten de grote stad geen onbekend verschijnsel, maar is er in de regel beter te dragen door de grotere gemeenschapszin, maar ook omdat de mogelijkheden om aan het dagelijks brood te komen er groter zijn. Een eigen lapje grond of een tuintje voorziet dikwijls in de ergste nood.

X
got

De humor van de bewoner onzer stad uit zich op elk terrein. En steeds vindt hij weer nieuwe mogelijkheden om zijn speelse lust bot te vieren. Vooral de tram en andere openbare vervoermiddelen moeten het ontgelden. Toen jaren geleden de eerste autobuslijn naar de Watergraafsmeer werd ingesteld, heette de bus al spoedig de *Kraaienknip*. Daar immers de lijn haar eindpunt had bij de Nieuwe Oosterbegraafplaats, werd er veel gebruik van gemaakt door het personeel van begrafenisondernemingen, die reeds lang, om hun stijve, zwarte uitrusting, *kraaien* werden genoemd. Hoewel ik niet geloof dat de naam kort voor de oorlog (in de oorlog waren er al spoedig geen autobussen meer) nog veel werd gebruikt, heeft hij voor vele Amsterdammers nog altijd iets van zijn beeldende kracht behouden. Begin eens tegen een echte Amsterdammer over de *Kraaienknip*, hij zal er gretig op ingaan en zich plezierig verkneuteren in die oude herinnering. Veel wranger, want geladen met sombere oorlogsherinneringen, is de naam van lijn 24 en 25, die al voor 1940 bestond maar in de eerste oorlogsjaren grotere bekendheid kreeg, nl. *Palestina-expres*. Voor de Duitsers overgingen tot de massale deportatie van onze ongelukkige medeburgers, de Joden, hoopten zij ze samen in het nieuwe deel van Zuid, waar reeds vroeger veel Joden woonden. En al mochten de Joden zelf al spoedig niet meer van het vervoermiddel gebruik maken, het reed toch door hun buurt, die vergelijkenderwijs Palestina was gedoopt. En wie herinnert zich nog niet levendig hoe de zwarte, vochtige, kleffe, smerige aardappels, die vooral in de zomer van 1941, maar ook later nog werden gedistribueerd, algemeen bekend waren onder de naam *N.S.B.-ers*? De Amsterdammer mag dan alles eten, volgens de buitenman, klaarblijkelijk zijn ook aan de weinig eisende kieskeurigheid van de Amsterdammer grenzen gesteld. Hoe fel heeft hij vroeger niet zijn afkeer van paardevlees tot uiting gebracht! Toen indertijd de eerste paardenslager zijn winkel in de Warmoesstraat opende, zei men dat de paarden, die er geslacht werden, zo mager waren, dat men er zijn jas aan kon ophangen. En de herinnering aan deze zaak werd vereeuwigd in het volgende straatlied:

*In de Warmoesstraat
Staat een gebouw,
Daar woont baas Hortsek met zijn vrouw.
's Avonds gaan ze naar het logement,
Betalen ze twee en een halve cent.
Ha, ha, Hortsek, paardevlees,
Hortsek, paardevlees.*

90T

Van Maurik vertelt in „Toen ik nog jong was” van een godsdienstoefening die door de Mormonen in de Amsterdamse Jordaan werd gehouden. Er waren vele nieuwsgierigen aanwezig, die het Duits getinte Nederlands van de voorganger niet best verstonden of niet wilden verstaan. Toen hij verklaarde dat de wereld spoedig zou vergaan „von wegens die schlechtheit des fleisches” bromde een der toehoorders: „’t Zal wel hortsik weze, wat ie eet”. De afkeer van het paardevlees is later wel iets verminderd, maar het woord *hortsik* is nog lang niet vergeten. En wanneer een slagingsjongen een leuke bui heeft en de klanten vraagt of ze geen *hortsik* willen hebben, zullen de meeste Amsterdammers hem best begrijpen. Het woord is ook nog bewaard in de vraag, die aan iemand gesteld wordt, die niet stil kan zitten: **Heb je hortsik gegeten?**

Handwritten yellow squiggly mark.

ASI 9

Menige humoristische naam is verdwenen mét het voorwerp. De *boldootwagen* of *beulingwagen**) van de stadsreiniging, waarin de emmers geleegd werden, bestaat nog alleen in de herinnering van enkele ouderen. De naam is overgedragen op de wagen die nu de beerputten leegzuigt. Maar het *aapje* en de *aapjeskoetsier* doken in de oorlog direkt weer op. Toen deze rijtuigjes voor het eerst in dienst werden genomen, droegen de koetsiers kleurige pakken, die veel gelijkenis vertoonden met de pakjes van de kermisapen. De spot van de Amsterdammer was zo fel, dat de slachtoffers ervan spoedig in stemmiger kleren werden gehuld. Maar de naam *aapje* bleef. En toen door het gebrek aan voertuigen de rijtuigjes in de oorlog weer op straat kwamen, reed iedere Amsterdammer, die het kon betalen, weer in een *aapje*.

*) beuling = worst.

Ook de *morgenster*, die nooit geheel is ondergegaan, straalde in en kort na de oorlog weer in zijn volle schittering. Vroeger werd de voddenraper zo genoemd en als hij zijn buit uit het water viste met behulp van een lange haak was hij de *waterlansier*. Toen de stadsreiniging veel meer uitgebreid werd moest hij zijn buit zoeken in de vuilnisbakken en zorgen op weg te zijn, voor deze geleegd waren.

Hoewel de Amsterdammer over het algemeen als hij het maar niet *te* bont maakt, op goede voet staat met de politie, moet ook deze het meer dan eens ontgelden. Meestal treft haar niet meer dan een goedge spot. Toen deze stadsdienaars omstreeks 1860 misschien, nog een hoge hoed droegen, versierd met een grote koperen plaat, waarop het stadswapen was afgebeeld, noemde de bevolking hen de *bouten* of *koperslaggers*. Maar van de marechaussee moest de Amsterdammer niets hebben. Vergeleken met zijn eigen politie-agenten, die begrip toonden en nog tonen voor de eigenaardigheden van deze stedeling, waren de marechaussee onhandige klanten, die er maar op los sloegen, terecht of ten onrechte. De Amsterdammer vergeleek ze met mensen van een ander beroep, wier optreden door geheel tegenovergestelde eigenschappen wordt gekenmerkt en noemde ze *liefdezusters*.

Van *kouwe drukte* moet de hoofdstedeling niets hebben en een buurt waar de mensen zich rijker voordoen dan ze zijn noemt hij honend een *kouwe-aardappelen-buurt*. Het is niet duidelijk of hij kouwe aardappelen zo'n armzalig eten vindt of dat hij alleen maar veronderstelt dat die schijnrijken vrijwel alleen aardappelen eten en het woord kouwe ontleent aan die andere uitdrukking *kouwe drukte*. De typische vertegenwoordigers van het mensenras met kouwe drukte is voor hem de Hagenaar, die hij dan ook *windhapper* heeft gedoopt.

Smis geeft in het Spionnetje enkele staaltjes van echte humor, waar de grap de spanning van zeer ellendige omstandigheden breekt. Het ene voorval waaraan ik hier wil herinneren, is het volgende: in een zeer armoedig gedeelte van de Jordaan breekt brand uit in een brandstoffenpakhuis. De familie, waarover het boek in hoofdzaak handelt, woont

er kort, nadat ze enkele weken geleden uit een vorige, betere woning zijn gezet. Moeder moet met de kinderen overhaast het huis uitvluchten, zonder dat er tijd is ook maar iets mee te nemen. Ze klaagt tegen een buurman: *Daar gaat je arremood, nou had je pas weer wat bij elkaar gescharreld.* Oom Henk, de aangesprokene, antwoordt: *„Maar voor de beesten is 't ook erg”. „Voor welke beesten, zijn er dan nog beesten, Henk?” „Nou, me dunkt, 'r zijn 'r meer als in Artis. Ik bedoel wandberen”* (wandluizen). En moeder lacht, alle ellende ten spijt.

En het tweede geval is dit: De bewoners van de buurt hebben de natgespoten turven, die niet verbrand zijn, uit het half ingestorte pakhuis gehaald en in hun woningen gebracht. Een aantal buurvrouwen staat te klagen. Een van hen zegt: *„Niemand van ons is verzekerd, behalve de hokkebaas”* (de eigenaar van het pakhuis). Dezelfde oom Henk troost: *„Maar jullie hebben voor de hele winter turf en de hokkebaas is meteen los.”*

Een uiting van humor kan ook zijn de uitdrukking: *daar moet je geen gewoonte van maken.* A. M. de Jong beschrijft in Frank van Wezels roemruchte jaren hoe de soldaten een bootwerker uit een diepe slaap wekken. De man is helemaal vergeten dat het oefentijd is en denkt dat ze hem willen plagen. Boos wordt hij wakker en zegt deze woorden. En in deze zin wordt het gezegde altijd gebruikt, wanneer iemand boos is over iets, over een duw of een klap, die hij krijgt, over een onvriendelijkheid, die hem wordt toegevoegd.

Humoristisch is ook de opmerking van de straatjongen, die in Frank van Wezel de oudere lichten ziet opkomen. De mannen maken allermint een martiale indruk, ze zijn niet jong meer en hebben grote tegenzin in de mobilisering. Een van hen heeft zelfs een baard. En de jongen steekt de gek met deze onwaarschijnlijke soldaten door te zeggen: *„Hé, rekrut, ma'k es in je baard klimmen.”*

Onlangs hoorde iemand bij een aanrijding de opmerking: *„Die chauffeur wil pap eten”,* d.w.z. hij wil in het ziekenhuis terecht komen.

Tenslotte wil ik nog even herinneren aan het *boterbriefje,*

de naar ik meen wel uitsluitend Amsterdamse benaming voor een huwelijksbewijs. Oorspronkelijk was het de schertsende benaming voor een dispensatiebrief, die vergunning geeft in de vasten boter, kaas, eieren en vlees te eten. Later wordt het een dergelijke naam voor een rekening. De overgang tot huwelijksbewijs is waarschijnlijk zo tot stand gekomen: mét een dergelijk bewijs heeft men de vrijheid tot sexuele omgang, die men zonder dat mist.

Het zou niet moeilijk zijn dit hele boekje met dergelijke uitingen van volkshumor te vullen, maar de Amsterdamse volkstaal is te rijk dan dat ik me hiertoe zou willen beperken. Maar een tafereeltje, dat van Maurik in het hiervoor reeds geciteerde „Toen ik nog jong was” vertelt, wil ik nog in de herinnering terugroepen. Hij beschrijft daar een toneeluitvoering in het oude volkstheater „De ooievaar” bij de Nieuwmarkt. Genoveva van Brabant werd opgevoerd. In het tweede bedrijf zit Genoveva in het bos met haar zootje in haar armen, een hinde, die het kind volgens de legende zou voeden, staat voor haar. Met ten hemel geslagen ogen spreekt ze de volgende verzen:

*Ik dank U, liefe Opperheer!
Dat gai main troost liet finde
In maine eensaamheid
Door dese liefe hinde
Die 't kindje sooge sal.*

„Mens, laat je niet bedondere, 't is de bok van de schillebaas uit de Dijkstraat”, roept een grappenmaker. En een tweede: „Daar zal je kleine jonge zen eige geen gortbuik bij zuige, geeft 't schaap liever een flesch.” Dat waren dezelfde Amsterdammers die er soms bij het zien van een toneelstuk zo in konden wezen, dat ze geen onderscheid meer konden maken tussen de toneelspeler en de figuur die hij voorstelt. Of was het misschien een uiting van valse schaamte?

BEELDENE KRACHT

Beschaving betekent afslijting. Ook voor de taal geldt dit in sterke mate. Daardoor is de taal van de minder ontwikkelde direkter van uitdrukking en sterker van uitbeelding dan die der meer beschaafden. Sommige van dergelijke uitdrukkingen worden enkele malen gebruikt, en weer vergeten, andere vinden hun weg in de volksmond voor langere tijd en worden soms nog jaren gebruikt, nadat de oorspronkelijke kleur reeds lang is verbleekt. Wanneer een als heer gekleed persoon opmerkt dat hij de hele dag hard gewerkt heeft, stellen we ons daarbij niet zo veel voor, maar wanneer een volkman zegt dat hij *geëzeld*, *gepeesd* of *gebaviaand* heeft, of een vrouw vertelt, dat *ze zich uit de naad heeft gelopen om een paar centen te verdienen*, zien we voor onze ogen een vermoeid, bezweet mens, waaraan te zien is dat hij of zij een zware dag achter de rug heeft. Wanneer we iemand *een kalf van een vent* of *een man, zo goed als een lam* horen noemen, zien we voor ons een man met een goed, vriendelijk, misschien wat sullig gezicht. En zegt de uitdrukking: *een vent met een hoofd als een ijzeren pot* niet veel meer dan: een man met een sterk geheugen?

Het ene terrein is rijker op dit gebied dan het andere. Ook hier is het weer de emotionaliteit die de beeldende kracht het sterkst inspireert. De sterke drank prikkelt de man die ze drinkt en wekt afkeer bij de vrouw en de kinderen, die het slachtoffer zijn van de kater die er op volgt en de armoede die er door wordt veroorzaakt, wekt de spot bij

de buren en kennissen die beter tegen de verleiding bestand zijn. Vooral de spot heeft een aantal uitdrukkingen voor drinken en drinkers het leven gegeven. *Hij ligt voor Pampus* voor hij is dronken, moet ontstaan zijn in de tijd dat de diepliggende schepen bij Pampus over de zandbanken gesleept moesten worden, dus vóór de tijd dat het Noordhollands kanaal werd gegraven. *Hij heeft de brand in, de kachel aan* zijn uitweidingen op het thema *hij is kachel*. De verbinding van kachel met de bijgedachte heet, rood, met de opvliegenderheid van vele drinkers ligt voor de hand. De namen *slingerolie* en *huppelwater* roepen het wrange beeld op van een man, die niet meer kan zien hoever de straat beneden hem is en die het rechte spoor bijster is.

De tot nu toe gegeven voorbeelden kan men, vergezeld van een excuserend gebaar nog best in beschaafd gezelschap uiten. Met de volgende zou ik dat niet graag wagen, maar ik kan niet nalaten deze, om de prachtige aanschouwelijkheid, hier te noteren. Een man of een vrouw vertelt van een gebeurtenis, waarbij hij of zij ontzettend angstig is geweest. Angst maakt een mens meestal warm en hoe angstiger hoe heter. Het toppunt is wel zo bang te zijn dat *je een ei in je gat kan gaarkoken*. Het is minder netjes, maar ook heel wat sterker uitgedrukt dan te zeggen, dat *je 'm knijpt*.

Evenmin salontaal zijn de vele verwensingen en scheldwoorden, waarin de Amsterdammer zo vindingrijk is en waarop ik later nog terug kom. Eén voorbeeld wil ik hier nog noemen, dat reeds bij Van Maurik voorkomt en nog steeds in tal van variaties wordt gehoord, n.l. *ik wens hem een lang leven en kiespijn*. Een verwensing, als zodanig verre te verkiezen boven: loop heen.

Er zijn ook uitdrukkingen, die hun oorsprong niet vinden in de behoefte aan aanschouwelijkheid en die op den duur toch de kracht er van gekregen hebben. Wanneer een Amsterdammer een ander onwaarschijnlijke verhalen hoort vertellen, hoort opscheppen, en hij wil zijn ongeloof, verbazing of een zekere minachting voor de spreker uitdrukken, klinkt het: *hij zeit wat*. Wolthuis geeft hiervan de volgende verklaring: een jongen ziet eens op de Dam een lichtreclame.

Telkens verschijnt en verdwijnt een kop, waarvan de mond beweegt. Tegelijkertijd zijn dan enkele woorden te lezen, die de verklaring vormen. Als de jongen de samenhang begrepen heeft zegt hij: *hij zeit wat*. Hij drukte dus met deze woorden slechts zijn verbazing uit. Maar spoedig kreeg de uitdrukking een andere kleur — en heeft deze nog altijd, n.l. van: hoor hem eens, hij wil ook meepraten, of: wat heeft hij een drukte, een praatjes, of: kommandeer jezelf maar.

Humor schuilt bovendien in de vele andere uitdrukkingen, waarmee de Amsterdammer afwijst wat hem niet aanstaat. Wanneer door deze of gene iets wordt verteld, wat de hoorder heel erg vindt, waar zijn verstand als 't ware bij stilstaat, zal deze b.v. zeggen: *daar heb ik niet van terug*, of ook wel: *ik kan het niet wisselen*. Wanneer hem een verzoek wordt gedaan, dat hij in geen geval zal inwilligen, is zijn antwoord: *goeie morgen*, of *dat zal je aan je hart voelen, op je ogen, an me zolen, je zuster*. De oorsprong van dergelijke uitdrukkingen is moeilijk na te gaan, daar ze op eens opduiken en soms spoedig weer vergeten worden, voordat iemand er aan gedacht heeft een onderzoek in te stellen of ze zelfs maar te noteren. Zegswijzen met een afwijzende betekenis zijn er in groot aantal. Op een aanmerking, die hem koud laat, antwoordt de Amsterdammer met: *dat lap ik aan mijn laars*, of *ik plak het aan mijn zolen*, 't zal me een zorg zijn of veel ruwer *lik me de laars*. Een krachtige uitdrukking in dit genre is ook *aan mijn lijf geen polonaise*, met de betekenis: daar moet je bij mij niet mee aankomen. Een polonaise was, naar Poolse stijl, een japon met lang lijf, een model, dat sedert jaren uit de mode is. Naar alle waarschijnlijkheid is de zegswijze ontstaan toen deze mode in zwang kwam, maar de uitdrukking heeft de mode nog altijd overleefd. Na een heftige uiteenzetting of een vechtpartij wordt degeen, die het onderspit heeft gedolven, toegevoegd: *lus je nog boontjes of lus je nog peultjes?* Wat dan betekent: heb je nog meer te vertellen, kom dan maar op.

Enkele uitdrukkingen, die in de oorlog ontstonden en daarna

spoedig weer verdwenen, getuigen ook van deze zelfde beeldende kracht, en zijn ontsproten aan een speels vernuft. De Boerhaave-kliniek te Amsterdam werd door de Duitsers in hoofdzaak als kraamkliniek gebruikt. Hier brachten de zogenaamde „erebruiden” hun kinderen ter wereld. Een kleine wijziging van de naam bracht de functie van het gebouw in beeld; in plaats van Boerhaave-kliniek heette dit ziekenhuis verder de *Baarhoeve*. Een ander voorbeeld is het woord *pulsen* met de betekenis zich iets onrechtmatig, maar met een schijn van recht toe-eigenen. Puls was de eigenaar van een verhuisonderneming, die voor de Duitsers het meubilair van gedeporteerde Joden weghaalde. Het kleine nuanceverschil tussen stelen en deze bezigheid werd met het woord *pulsen* volkomen uitgedrukt.

Maar ook enkele oudere uitdrukkingen verdienen hier nog een plaats. Ik denk hier b.v. aan *geen asem voor geld hebben* in de zin van het erg druk hebben, geen tijd hebben om adem te scheppen. En ook aan *heb er geen pijn in je lijf over*, maak je geen zorgen. Een ander gezegde, dat veel minder algemeen is, maar prachtig de weekheid van gemoed van een goedig mens typeert is, *je hebt 'n boterhart*. En een sterk beeldende uitdrukking voor een traag mens, iemand die niet in beweging is te krijgen, is *je bent zo vlug als een slak op een warme stoof*.

Tenslotte nog een uitdrukking, die school gemaakt heeft in tal van variaties. Wanneer iemand een ander iets tracht duidelijk te maken, en de laatste het eerst na lange tijd begrijpt, zegt hij niet: nu gaat me een licht op, want dat is te zwak, maar *nou gaat me een gasfabriekje op*, dus een groot aantal lichten, waarvoor een hele gasfabriek moet werken. Kort geleden las ik in een weekblad, dat hoofdzakelijk onder intellectuelen gelezen wordt, de variatie: *mensen die geen boter, maar een hele boterfabriek op hun hoofd hadden*.

AMSTERDAM IN DE VOLKSTAAL

Over het algemeen houdt de Amsterdammer zich aan de benamingen voor straten en pleinen, die het gemeentebestuur er aan gegeven heeft. Alleen in de Tweede Wereldoorlog verzette hij zich hardnekkig tegen enkele naamsveranderingen, die op last van de Duitsers werden aangebracht. Vrijwel niemand bekommerde zich er om, dat de Sarphatistraat toen Muiderschans heette (daar Sarphati van Joodse origine was) en iedere postbode bezorgde trouw de brieven, die voorzien waren van vooroorlogse adressen. Toen na de oorlog de Euterpestraat werd herdoopt in Gerrit van der Veenstraat ter ere van de in het verzet gevallen beeldhouwer Gerrit van der Veen werd deze naam zeer spoedig gemeengoed. Langer duurde het met de Churchill-, Roosevelt- en Stalinlaan, die de namen Noorder- en Zuider-Amstellaan en Amstellaan vervingen. Van verzet is geen sprake maar men past zich moeilijk aan dergelijke wijzigingen aan. Dat is heel begrijpelijk. Het aantal straatnamen in Amsterdam is zo groot, dat zelfs hij, die er van kind af aan heeft gewoond, lang niet alle straten en stegen bij name kent, of hij moest misschien postbode, tramconducteur of politieagent zijn. (En zelfs dan is het nog een hoge uitzondering). Alles wat verwarring kan veroorzaken wordt dus min of meer bewust vermeden. Toch kent de historie wel enkele voorbeelden, waar de naamgeving van het volk afwijkt van de officiële, vooral de Joden hadden dikwijls hun eigen namen. Zo heette de zuidzijde van de Nieuwe Keizersgracht de Moordenaarsgracht, het Waterlooplein de Stroommarkt, de

Nieuwe Amstelstraat de *Schoolgas*. Maar ook in andere delen van de stad kwamen dergelijke afwijkingen wel voor, b.v. *Trippenburgwal* voor *Kloveniersburgwal*. Waarschijnlijk is de eerste naam wel geheel verouderd, want vele Amsterdammers weten het *Trippen*huis niet te vinden. Voor 1886 toen dit huis nog Rijksmuseum was, genoot het veel meer bekendheid. De *Rapenburgerstraat* werd ook wel *Vinkenbuurt* genoemd.

Alleen de volksnaam voor de stad zelf is algemeen bekend, ook ver buiten Amsterdam. Want iedere *Groot-Mokummer* is trots op zijn stad en zal in een bui van ruwe sentimentaliteit over zijn geliefde spreken onder de naam *Groot-Mokum*. *Mokum* is, zoals reeds op blz. 24 werd geschreven, een woord van Joodse oorsprong met de betekenis stad, *Groot-Mokum* is hoofdstad.

De officiële naamgeving van straten en pleinen begon eerst in het laatst van de zestiende eeuw. Vele namen bestonden toen reeds lang en waren ontleend aan bedrijven, huizen met gevelstenen en dergelijke. Verscheidene namen, die nu op ons een wat vreemde indruk maken, zijn eenvoudig te verklaren uit de voorstelling, die op dergelijke gevelstenen voorkwamen. Deze stenen duiden de huizen nader aan, voordat er nummers werden gegeven. In het boekje van mejuffrouw A. M. van Gelder worden vele verklaringen gegeven. Ik wil hier slechts wijzen op een naam, die voor menige Amsterdammer een gesloten boek is en die toch getuigt van kernachtige typeringskracht, die ook de Middeleeuwse Amsterdammer bezat, n.l. het *Gebed-zonder-end*. In de vijftiende en zestiende eeuw waren er in de Nes en het aangrenzende gedeelte van de stad vele kloosters, en er werd dus veel gebeden. Daarom werd dit deel met de bovenstaande naam aangeduid, die bewaard bleef in de naam van een steegje, evenwijdig aan de Nes. Dit moet wel een vinding van het volk uit die dagen zijn geweest; het is ondenkbaar dat het stadsbestuur een dergelijke naam uit zich zelf zal bedenken en officieel verklaren. En er is zeker wel verband te zoeken tussen deze straatnaam en de naam, waaronder het schilderij van Nicolaas Maes bekend is, dat genoemd

wordt: De vrouw in gebed of het Gebed zonder end. Van veel jongere datum is de *Pijp*, zo genoemd omdat enkele straten in deze buurt, met name de Jan Steen- en de Govert Flinkckstraat door hun smalheid en hun lengte de gedachte wekken aan een pijp. In de *Magere Brug*, die nu niet meer mager is, is de herinnering bewaard aan een oudere toestand, toen tijdens de bouw een smalle loopbrug was gelegd. In het spraakgebruik zijn lange tijd oude herinneringen bewaard gebleven, maar met de sanering van de binnenstad, met de grotere bewegelijkheid van de bewoners verdwijnt veel van het oude of het is reeds verdwenen. Een voorbeeld hiervan is *vechten tegen de bierkaai*, een zegswijze die helemaal een cliché is geworden, omdat vrijwel niemand meer weet dat de Bierkaai een buurt was van vechtersbazen (zie blz. 13). Aan een andere buurt van heethoofden herinnert de uitdrukking *een haarlemmerdijkie maken* voor een relletje veroorzaken, maar deze is, naar ik meen, reeds grotendeels verouderd. Een *haarlemmerdijkie* is eigenlijk een omweg, een loopje. Dat blijkt nog uit het feit dat tegen kinderen, die niet naar bed willen, wordt gezegd: *en nou geen haarlemmerdijkies maken*, dus geen liedje van verlangen zingen. De zegswijze *Hoog-Haarlemmerdijks* praten voor overdreven netjes spreken is in Amsterdam wel bekend, maar wordt er niet gebruikt. De Amsterdammer wenst een uitdrukking, waarin de niet-Amsterdammer de spot drijft met zijn, niet al te welluidend dialect, niet over te nemen.

Enkele zegswijzen, eveneens vrijwel verouderd, typeren bepaalde stadsgedeelten. *'t Lijkt hier de Walenhoek wel* wil zeggen het is hier vol en druk. De Walenhoek was een deel van de Duvelshoek (bij het tegenwoordige Rembrandtplein) waar veel vreemdelingen uit Walenland woonden. Het was een armoedige en dichtbevolkte wijk. Van dezelfde aard is *'t Lijkt hier de Noordermarkt wel* voor: het is hier rommelig, alles ligt door elkaar. In de zeventiende eeuw werd de Noordermarkt lappen- en voddemarkt genoemd en nog altijd is het een markt van minder allure, daar er veel oude rommel wordt verkocht, evenals op het Waterlooplein en het Amstelveld. De zegswijze *het is hier net het Waterlooplein* heeft

dan ook dezelfde betekenis, evenals het *lijkt hier de Nieuwmarkt* wel, hoewel deze laatste althans voor de oorlog een beter soort markt was.

Geheel verouderd is naar ik meen *de klagers wonen in de Warmoesstraat* met de betekenis klagers hebben geen nood. In de zeventiende eeuw was deze straat een rijke buurt, maar in de vorige eeuw was de rijkdom er al lang uit. Een groot deel was verhuisd naar Heren-, Keizers- en Prinsengracht. De chic van de chic woonde in de bocht van de Herengracht. En al zijn vrijwel alle huizen daar nu kantoorgebouwen, de herinnering aan *de Bocht* leeft nog in menig Amsterdammer en hij kijkt er nog dikwijls met enig respect naar.

De herinnering aan het rasphuis, waar de tot gevangenisstraf veroordeelden aan het werk werden gezet — ze moesten hout raspen voor de verfindustrie — is ook wel verbleekt en de uitdrukking *zo vriendelijk als de deur van het rasphuis* zal men zelden meer horen. Maar *Lange Jan*, de Westertoren, onze trots en onze glorie met de Keizerskroon, is springlevend. De toren van de Westerkerk, die het stadsbeeld beheerst, die met zijn silhouet op een wondermooie wijze het uitzicht van menig Jordaanstraatje afsluit is onder deze gemoedelijke naam bekend bij de Amsterdammer, maar vooral bij de Jordaner.

De hoofdstedeling noemt een armoedig klein steegje, een slop, een *griebus*. De gedachte aan het armoedige is hier zozeer op de voorgrond getreden dat ook een klein winkeltje, waar van alles te koop is, een *griebusje* wordt genoemd en een stakker van een vent eveneens een *griebus*. Uitsluitend Amsterdams naar ik meen is de naam *shuis* voor een stenen brug. Ook valt het de vreemdeling steeds op dat de Amsterdammer zegt *op een gracht* te wonen. In letterlijke zin is de gracht immers het gegraven gedeelte, het water. Logischer wijze zouden we dus moeten zeggen, dat we aan een gracht wonen, maar we doen dat in trouwe navolging van onze voorouders toch niet. Bij de nieuwere grachten maakt men in de benaming wel onderscheid tussen het water en de kade. Zo loopt de Singelgracht, de buitenste van de vijf grachtengordels, langs de Nassau- en de Stadhouderskade.

Maar vraagt U een Amsterdammer, die niet al te slim is, eens naar de Singelgracht. Hij stuurt U vast en zeker naar het Singel, de binnenste van de vijf. Want maar weinige Amsterdammers weten dat die gracht zo heet.

Het beeld van vele straten in de binnenstad werd eertijds bijna beheerst door de pothuizen, kleine hokjes met een enkel raampje, gebouwd op het trottoir tegen het huis aan en in verbinding staande met de kelder. Er zijn er nog, maar ze zijn schaars geworden; vele vielen ten offer aan het drukker wordend verkeer. Om plaats te maken voor de voetgangers moest het trottoir verbreed worden en moesten de pothuizen verdwijnen. Ze werden veelal gebruikt voor kleine nerinkjes, maar vooral ook als werkplaats voor schoenmakers. Vandaar de uitdrukking *twee schoenmakers in één pothuis*, twee handen op één buik, en een andere, waarmee men een opgewonden mens tot kalmte aanspoort: *Bedaar Arie, blijf in je pothuis*. We kunnen ons voorstellen hoe beide uitdrukkingen zijn ontstaan. Wanneer twee schoenmakers het in zo'n klein pothuis samen zouden uithouden moesten ze het wel heel erg met elkaar eens zijn. Ik stel me dan ook niet voor, dat het in werkelijkheid gebeurde. En de andere uitdrukking: men leefde vroeger veel meer op straat dan tegenwoordig, de winkels stalden hun waren uit onder de luifel, de schoenmaker zat in zijn pothuis als 't ware op straat. Alles wat er gebeurde werd direkt opgemerkt en zogenaamde opstootjes zullen destijds nog gemakkelijker dan tegenwoordig — want zelfs nu duurt het maar enkele minuten of de straat is versperd als er wat gebeurt — zijn ontstaan. *Arie, blijf in je pothuis* zal bij een bepaald geval van ruzie zijn ontstaan en er in zijn gegaan.

Tot voor de oorlog van 1940 kon men niet aan Amsterdam denken zonder de duivenplatten te zien, die in de volksbuurten tussen hemel en aarde zweefden. Het zijn houten stellingen, boven een dakvenster of over de nok van een dak gebouwd, en ze bestaan uit een plat met een korf er op. De duivenhouderij is oud. In 1536 en nog eens in 1618 werd het schieten van duiven verboden; in 1664 kocht een zekere Joan de Ville op de markt een duif, die drie maal moest

kunnen tuimelen. Toen het bleek dat het beest het niet kon ontstond er tussen koper en koopman een hevige vechtpartij. En in een der bekende revues van Reijding (1900), Luilekkerland, wordt het duivenplat ook gememoreerd:

*Wie heeft het mooiste duivenplat
Van heel de Leidse buurt?
Wie heeft zo vaak een Amstelbad
Met hechtenis bezuurd?
Da's onze Puckie, da's onze Pietje Puck,
Hij lust geen klare, dat is zijn ongeluk.*

Nog voor de laatste oorlog zag men de duiven rond de Westertoren zwieren. De duivenmelker bracht vele uren op zijn duivenplat door. De duiven vlogen af van het plat en daalden er op neer. Een lokduif, de *brasser*, die er op was vastgebonden, diende om de *vreempies*, de vreemde duiven, te lokken. Zijn de duiven in de lucht en nadert een *kip*, een sperwer, dan tracht de plathouder zijn vogels te waar-schuwen.

Is de *plathouderij*, die het stadsbeeld zo verlevendigt tot enkele wijken beperkt, het *pierement*, het draaiorgel, zien en horen we overal. Tenminste nu weer, want vóór de oorlog mocht het niet in de binnenstad verschijnen. Ik zal niet licht mijn ontroering vergeten toen ik kort na de bevrijding in Mei 1945 weer voor het eerst, na al die sombere oorlogs-jaren, een *pierement* hoorde. De *piereleurder*, de orgelman, *piert*, maakt muziek. Wanneer hij geen vergunning heeft om te spelen en het er maar op waagt, *piert hij op lef*. Ondertussen gaat de *mansmaker*, de geldophaler rond om te *mansen*. Misschien hangt dit woord samen met *mans*. Evenals bij de venter heet zijn handgeld *jatmoos*. Behalve de voortreffelijke *piereleurder* kende Amsterdam ook *mookspelers*, *harmonicaspelers*, die kunstenaars in hun soort waren. Na de oorlog zijn ze nog niet terug gekomen. Waarschijnlijk is de vermindering van de werkloosheid, misschien ook de voor-delige zwarte handel er de oorzaak van. Het *platzingen*, zingen zonder de begeleiding van een instrument, hoort men echter nog al eens. Meestentijds mag dit echter de naam zingen niet hebben.

DE TRAM IN HET AMSTERDAMS

Evenmin als Amsterdam zichzelf was zonder tram, zoals dat in de hongerwinter 1944—1945 het geval was, zou het Amsterdams denkbaar zijn zonder tramjargon. De Amsterdamse conducteur is dé fabrikant van humoristische gezegden. Niet alle conducteurs zijn even bedreven in het vak, maar een goed conducteur mag de humoristische gawe niet missen. Hoe zou een overvolle tram met geprikkelde mensen kunnen rijden, wanneer de geleider niet in staat was met een goedmoedelijk gezegde of een grap de spanning te ontladen. Nee, de conducteurs zijn onze grootste attractie en wie eens een goedkoop uit-je wil hebben, ga gerust eens een paar ritten doen op de wagen van zo'n man. Het is dikwijls amuserender dan menige humoristische film. Er is onderscheid tussen de tramtaal van de conducteur en het publiek, ieder bekijkt elke zaak tenslotte van zijn eigen standpunt. De naam *lijn wacht* voor lijn 8 is zeker van het publiek, want dat wacht. Maar de Palestina-expres, die ik al op blz. 28 aanhaalde, zal wel uit de koker van een conducteur komen. Elke lijn heeft in hun mond een eigen naam. Omstreeks 1920 werd lijn 1 *de boerenkoollijn* genoemd, daar veel boeren uit de slatuintjes 's morgens vroeg meereden. Maar de slatuintjes zijn weg en de boeren brengen hun groenten met andere vervoermiddelen naar de markt. *De Lange Lummel* voor lijn 3 was ook wel bij het publiek bekend, omdat hij met een grote bocht om het centrum rijdt en dus geen

rechtstreekse verbinding vormt. *Lijn 3* noemt men ook iemand die heel groot is. *Lijn 7* was *de zenuw*, daar deze een aantal bruggen moest passeren, waardoor het moeilijk was op tijd te rijden. Maar deze namen behoren tot de vaktaal der tramconducteurs en zijn dus geen Amsterdamse uitdrukkingen in strikte zin. De naam *potwagen*, voor de tram die het personeel na hun laatste rit 's avonds thuis brengt is wel algemeen bekend. Moeten we hier verband zoeken met de *potwagen*, waarmee de Amsterdammer vroeger ging *potverteren*? Het lijkt niet onwaarschijnlijk en in dit geval hebben we ook hier te doen met een humoristische uitdrukking.

Op blz. 26 herinnerde ik al aan de bekende uitnodiging van de conducteur tot iemand die wil instappen: *Komt U maar boven*, dikwijls aangevuld met *de koffie is klaar* of met *de kachel is aan*, als de ruiten dik bevroren zijn. Want de Amsterdamse tram is bitter koud bij vorst. Deze zegswijze heeft in de loop der jaren weinig van zijn kracht verloren, daar het contrast tussen de gedachte aan *boven* en de twee treetjes van het trambalcon blijft opvallen. Zelfs als de tram vol is blijft de conducteur gastvrij en stelt het dak van de wagen beschikbaar met: *alleen nog plaats bovenop*.

Toen de tramdirectie hier de zogenaamde overstapjes had ingevoerd moest de passagier meedelen of hij „over” of „gewoon” wilde hebben. In de volle tram, temidden van het rumoer, waren deze woorden niet goed te onderscheiden en menigeen kreeg een knipje, dus een gewone, als hij een over moest hebben. Dat bracht de gemoederen in opstand, want dan kostte de rit in de volgende tram weer geld. Een conducteur vond er iets op en maakte school, hij vroeg: *knippen of scheren* en hiermee was het probleem voor dat ogenblik uit de wereld.

Kort na de bevrijding waren de wagens overvol, weinig trams en veel passagiers, daar auto's en fietsen bijna niet meer beschikbaar waren. Een prachtige situatie voor blinde passagiers. De directie trachtte dit euvel te verhelpen door een hoge boete te stellen op kosteloos meerijden. Toen gebeurde het dat een conducteur het luikje van de voordeur

openklapte, zijn gezicht er voor bracht en op strenge toon zei tegen de passagiers op het voorbalcon: *je geld of je leven!* Minder bloeddorstigen vroegen: *Iemand nog een kwaad geweten?* Jaren voor de oorlog, toen een leger handelsreizigers Amsterdam onveilig maakte door te trachten radio-toestellen, stofzuigers, wasmachines, ja wat niet al te verkopen aan de deuren en de bewoners zich, meestal zonder succes trachtten te verdedigen met briefjes voor de deur, waarop stond: *Voorzien van radio, stofzuiger, enz.*, ontstond de variatie: *Allen voorzien van radio, stofzuiger en geldig plaatsbewijs?*

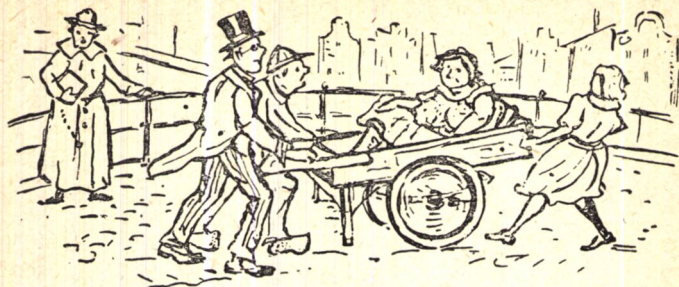
De overvolle trams van de laatste jaren hebben onze humoristen zeer geïnspireerd. Dergelijke zegswijzen zijn heel dikwijls eendagsvliegen, maar ze zijn wel typerend voor de gemoedelijke omgang tussen conducteur en publiek. Meestal is het moeilijker een volle tram te verlaten dan er op te stappen. Toen eens een dame grote moeite had de frisse lucht te bereiken, beval de conducteur op de strakke beveltoon van een gymnastiekleraar: *de benen gestrekt, de armen wijd uithouden*, met andere woorden: laat je maar zakken, dan kom je vanzelf beneden. Een ander vroeg een dame te betalen; zij kon zich niet bewegen en stak de hand met de kaart over haar schouder naar hem toe. Op dat moment kwam er een plaats vrij, maar ze merkte het niet. Hij nam haar toen bij de schouder, drukte haar neer en zei: *Welterusten*. Als laatste grapje van een van dit humoristenras het volgende: tijdens de bezetting trachtte een Duitser een overvolle tram te beklimmen. De conducteur hijst hem binnen, klopt hem op de schouder en voegt hem toe: *Kom er op, en maar jatten, jongen, en maar jatten*. Niet alleen de passagiers, maar ook de wagen schudde van het lachen. Gelukkig was het een „verse” Duitser, die nog weinig Nederlands en klaarblijkelijk in het geheel geen Bargoens verstond, want hij lachte het publiek vriendelijk toe.

Vele conducteurs trachten de eentonigheid van hun werk te breken door grappige namen te bedenken voor de haltes. Zo was er een, die een halte van lijn 1, waar veel bezoekers

voor het Wilhelminagasthuis afstappen, altijd *Willemientje* noemde. Een ander riep bij de halte van lijn 11 bij het badhuis: *Kurhaus*. En meer dan een roept op het plein van het Centraal Station, waar vele trams hun eindpunt hebben: *Het bittere einde*.

In de vakantie-week van 1947 vroeg een conducteur op lijn 24: „Niemand d'r uit? Gaan jullie allemaal naar 't bosplan? Wat zal 't er vol worden!”

Over het algemeen blijft het publiek passief, maar een enkele maal doet het ook zijn humoristische duit in het zakje. Alweer na de oorlog, toen de trams te klein waren om het publiek te bevatten, perste dit er naar alle kanten uit, de mensen hingen er aan „als druiventrossen”. Om het gevaar dat dit voor hun leven meebracht begon de directie een anti-tramtros-actie, maar het publiek sprak van een *anti-druiventros-actie*. In deze tijd was het vertrouwen in de tram niet groot. Voor de oorlog was het anders, getuige de uitdrukking om iemand tot kalmte te manen: *Haast je maar niet, er komt nog een tram*.

DE MENS IN HET AMSTERDAMS

In de volksbuurten gaan de mensen met elkaar om bijna als op een dorp, ze weten veel van elkaar, kennen elkaars *lek-en-gebrek* (leed en ellende). Wie geen *permetasie* (familie) heeft, zal bij ziekte door de burens behoorlijk verzorgd worden. Vooral in de Jordaan bleek dit — en blijkt nog wel — uit het feit dat ook zij, die geen *permetasie* zijn, dikwijls *ome* en *tante* worden genoemd en niet alleen door de kinderen. Zelfs de politieagenten werden vroeger *ome* genoemd. Mijn Jordaanse vriend, die hierachter nog ter sprake komt, noemde ik in het begin heel netjes Mijnheer B, maar hij vroeg me al gauw om maar *ome* Willem te zeggen. Hij heeft me er gelukkig nooit een verwijt van gemaakt, dat ik hem van mijn kant niet voorstelde maar *tante* Jo te zeggen. *Vaar* en *moer* hoort men nog wel, maar altijd in ongunstige betekenis, vooral bij het schelden. *Vader* en *moeder* bezigt de Amsterdammer als aanspraak voor mensen die kennelijk de kinderschoenen zijn ontwassen. Toen ik eens in een verkeersknoop wat angstig keek naar een grote vrachtauto, zei een man tegen me: *Toe maar moeder, hij rijdt toch niet over je heen*. En dat is me meermalen overkomen en op den duur wen je er aan. Maar helemaal aanvaard ik het toch niet en ik neem wraak als ik kan en zeg b.v. Houd eens een beetje rechts, vader; als ze jong zijn worden ze ook wel eens boos.

verhaaltje 1

Kerel voor echtgenoot is nog vrij algemeen onder het volk. Een *gabber*, *gavver* of *goser(t)* is een man, een kameraad. Sedert de hoed voor de man de meest algemene hoofddracht is geworden, werd *petgoser* de naam voor een man, die duidelijk geen heer is, in de geestelijke betekenis van het woord, dus iemand uit het *gajes*. Een *vrijer* hoeft helemaal niet met een meisje te gaan of verloofd te zijn, want een *lollige vrijer* (of een *lekkere knul*) is een leuke kerel, een *toffe vent*. Een tijd lang was het mode bij de heren der schepping om een *spuuglok* over het voorhoofd te kammen, à la Hitler. Gelukkig is deze branie-achtige en weinig flatteuse dracht de weg gegaan van alle modes. Als de *goser* eens uit wil, zoekt hij zich een *mokkel* of een *griet*, die zich voor die gelegenheid *opdoft* (mooi maakt) en als hij meer dan eens met dezelfde gaat wordt zij zijn *scharreltje*. Als het een knap meisje is noemt hij haar een *moordgriet*. Het woord *griet* heeft school gemaakt in een van de jongste vindingen van Amsterdamse humor, nl. in de naam voor de film „La belle et la bête”, *de griet en de griezel*, waarvan de werking wordt versterkt door de herhaling van de beide beginklanken *gr*. De gebruikssfeer van deze woorden verschilt nog al wat. Terwijl *scharreltje* ook wel eens gebruikt wordt in de betere standen, zijn *mokkel* en *griet* wel tot het volk beperkt. Als het paar trouwt krijgt het *grommetjes*, *biggen* of *koters*. Zolang ze nog niet lopen kunnen zijn het *platte kinderen*. In de grote armoedige gezinnen zijn de kinderen vaak een grote last en bij de geboorte niet welkom. Wanneer een vrouw een pasgeboren kind verwaarloost, zeggen de buurvrouwen dat ze naar 't *vrachie* niet omziet, maar zelf praten ze ook wel over hun *handebinders*, *treiters*, *adderengebroad* en erger. Een kleine ondeugende jongen wordt wel eens een *schavotspijker* genoemd door zijn moeder, maar dit woord heeft toch ook dikwijls iets liefkozends. Medelijden klinkt in *die bloeien van kinderen*. Men zegt b.v. van een weduwnaar dat hij achterblijft met *vijf bloeien van kinderen*.

Een Amsterdammer heeft geen hoofd, maar een *test*, een *kersepit*, een *kanes*, een *knar* en vroeger ook wel een *neut*, maar dit laatste woord is wat verouderd. Ook *harses* en

harsepan worden graag gebruikt, b.v. ik *stoot mijn harses*, een *klap op je harses*. In plaats van een gezicht heeft hij een *porem*, een *ponem* (maar dit is weer een Bargoens-Joods woord) een *grens*; een zuur gezicht is een *sjaggerijnig postzegel*, waar je het *behang af zou krabbelen*. Zijn mond is zijn *bakkes*, naast *waffel*, *kakement*, *klep*, *ratel*, *boterhammeschuij* en veel ruwer *bek* en *smoel*. Zijn neus is zijn *snuffer*, een aardig beeldend woord, of zijn *voorgevel*, *scheg*, *kokkel*, *gok* en *bom*, vooral als het voorwerp wat groot van stuk is. *Kijk uit je doppen jongen*, wordt iemand toegevoegd die op straat loopt te suffen en bijna wordt overreden. Al is dit woord niet hyperbeschaafd, in de hitte van de verkeersworsteling is het heel aanvaardbaar en heus niet het uitsluitend eigendom van slagersjongens. Een flinke Amsterdammer heeft *sterke knuis*-*ten*, een vechtende schooljongen hoort wel eens van een boze onderwijzer dat hij zijn *verken* moet thuishouden, maar *jatten*, *fikken* en *klavieren* zijn meer tot de volkstaal beperkt, evenals *tengels* voor vingers, *grijpstuivers* voor lange vingers, *kuierlatten* voor benen en *pens* voor buik. Ik zal niet verder gaan met de anatomie van mijn stadgenoten, alleen één woord, dat naar ik meen wel verouderd is, wil ik nog in herinnering brengen. *Hij heb 't op zijn borstrok* zei men van iemand, die bronchitis of asthma had.

Ondanks de veel verbeterde medische verzorging heeft het volk van de aard van vele ziekten nog weinig begrip en de wonderlijke uitdrukking *het is hem op zijn ..... geslagen* wordt nog dagelijks gehoord. Hier kan vrijwel alles worden ingevuld: *het is hem op zijn ogen*, *zijn zenuwen geslagen*, enz. De zenuwen zijn de oorzaak van heel wat ziekten. Pijn in je hoofd, in je buik, ja waar niet al, *'t binne niks as zenuwe*.

Alterasie (zenuwachtigheid) over een of ander voorval is dan de oorzaak. Wanneer de Amsterdammer dood gaat, *gaat hij 't hoekje om*, *gaat mortjebus* of *mortje*. Als iedereen is hij wel eens erg *bang voor zijn hachie*. Als men van iemand veronderstelt dat zijn geestvermogens geschokt zijn, heet het: *hij is in zijn harses gepikt*, een uitdrukking die wel ontstaan zal zijn door de gedachte aan beschadiging. Maar wanneer aan iemand wordt gevraagd of hij *betoeterd* is of

ruwer *belaserd*, *besodemieterd*, veronderstelt de vrager in de regel geen ogenblik, dat de aangesprokene werkelijk ernstige geestelijke afwijkingen vertoont. Het woord *daas* in dezelfde betekenis, b.v. *ben je daas, vent*, is, geloof ik, wel wat verouderd, evenals *ben je soeg*. *Dazen* en *gedaas* zijn nog algemeen bekend.

De niet-Amsterdammer vindt ons brutaal, maar volgens ons is dat de *kif* (jaloerie). Wij, de bewoners van Nederlands grootste, mooiste, levendigste stad zijn toch waarachtig niet de eersten de besten. De domtoren van Utrecht mag dan hoger zijn dan de Westertoren, hij draagt geen Keizerskroon. Wij zijn *groos* of *grosig* op onze stad, hebben een gerechtvaardigd gevoel van eigenwaarde en dat maakt ons vrij, zoals wij dat noemen of hoogstens wat vrijpostig. *Astrantigheid* (brutaliteit) is volgens onze begrippen heel wat anders. We mogen wel eens *kankeren* op die goeie oude stad, op zijn nauwe straten en vele hoge bruggen, maar in ons hart vinden we het een *toffe* stad en we zijn wat *in onze sas* als een vreemdeling zijn bewondering voor Amsterdam uit. En het is niet alleen dat de vreemdeling een beetje jaloers is op onze stad, op onze prachtige binnenstad, onze ruime straten en pleinen, onze hotels en bioscopen, we zijn hem ook te slim af, *daar zit 'm de kneep*. Voor het begrip slim kent onze taal dan ook heel wat woorden: *goochem*, *link*, *gaar*, *overgewinterd*, *uitgekookt*, ook *gif* en *gis*, maar de beide laatste zijn Bargoens. Van iemand die niet van gisteren is wordt ook wel gezegd, dat hij *niet op zijn achterneut is gevallen*, of *dat hij van wanten weet*. De laatste uitdrukking betekent ook flink in het werk en van kinderen vroegrijp. Bang is de echte Amsterdammer, volgens zijn zeggen althans, ook niet: hij is een *lefgoser*, hij heeft *lef*. Een tegenstander *lust ie* of *lust ie rauw*, d.w.z. dat hij niet bang voor hem is, maar dat *ie een pak op z'n donder ken krijgen*. Maar het komt toch wel voor, als hij wat op zijn kerfstok heeft, dat hij *'m knijpt*, of *in zijn knijpert zit* of *de bangert heeft*.

SCHELD- EN BIJNAMEN

Vele registers van zijn lichtbewogen gemoed weet de Amsterdamse volksman — en de volkswrouw is hierin het sterke geslacht ver de baas — open te trekken als hij gaat schelden. Diepe afkeer, lichte spot, grimmige humor en goedaardig medelijden klinken door in zijn altijd wat ruw gescheld. Het schelden is een seizoenziekte. In het heetst van de zomer wordt er meer en feller gescholden dan wanneer de winterkoude de gemoederen wat heeft afgekoeld. De statistieken van de politie zijn hiervoor een betrouwbare graadmeter. Zijn gevoeligheid voor een belediging drukt de Jordaner uit door te zeggen: *hij heb me de kroon van mijn hoofd gerukt.**) Bij oudere mensen is dit eerder het geval dan bij jongeren, de kroon van de laatsten schijnt wat vaster te zitten. Soms heeft de schelder nog zoveel tegenwoordigheid van geest dat hij probeert de mogelijkheid van een aanklacht te ontgaan door zijn techniek wat te veranderen. Hij zegt dan b.v. niet *je bent een stuk schorem*, maar *ik zal niet zeggen dat je een stuk schorem bent*.

Dikwijls scheldt de Amsterdammer zonder dat de betekenis van wat hij uitroept ook maar een ogenblik tot hem doordringt. Tegen alle mogelijke vijanden kan hij uitvaren van *stuk vergif*, *kelérelíjer*, *tiefuslíjer*, *luizevreter*, *seikert*, *oliebol*, *síjsieslíjmer*, *koekbakker* en *stinkhoer* of *kelérehoer* speciaal tegen een vrouw. Maar vaker weet hij de zwakke plek te vinden waar hij zijn tegenstan-

*) Vgl. Job 19 : 9.

8
AS3

der gevoelig kan treffen. Mensen die door de pokken geschonden waren — het verschijnsel komt tegenwoordig veel minder voor, dus ook de scheldwoorden — werden in de eerste plaats *mottige* genoemd. Het beeld dat de ongelukkige vol gaten zit wordt uitgewerkt in *vergiëttest*, *gatepeteil*, *schuimspaan*, *notemuskaatrasp* en niet te vergeten *uitgepullekt paasbrood*. In het Bargoens wordt gezegd *hij is in de grauwe erwten gevallen*. Ook de gebochelden en de manken hebben het dikwijls hard te verduren. Het is immers een oud en algemeen verbreid volksgeloof dat wie *mismaakt is omgang heeft met boze geesten*. *Krates*, *de kriek*, *de puist* zijn namen voor de eersten, *'t pootje*, *hinkeldepink*, *de lampoot* voor de laatsten. Geestiger zijn enkele namen voor lange magere mensen: *uitgedroogd mirakel*, *schrale perreplustok*. Ook *gekreukelde krant* voor iemand die niet recht van lijf en leden is, is niet van humor ontbloot.

Het uitoefenen van een geminacht beroep, het hebben van een eigenaardige karaktertrek, alles kan de spotlust of de woede van de Amsterdammer opwekken. De vrouwen, die vroeger de openbare privaten onder de bruggen bedienden, heetten *kakkemie*, de kleermaker is de *lappendief*, *de dradenbijter*, de opkoper een *oudroest*, de aanspreker een *lijkepikker*, *dooieverklikker*, *schroevendraaier*, *kraai*, *aasvogel* om maar enkele te noemen. Iemand die steeds in de loterij speelde zonder ooit iets te winnen werd *honderdduizend genoemd*, *de blikken dominee* is geniepig van aard, *de pottentatert* een bemoeiziek mens. Ook de Duitsers hebben het ongenadig moeten ontgelden, gelukkig verstonden ze het meestal niet of..... deden alsof. Een aardig scheldwoord ving ik op kort na de V = Victorie-actie. Een Duitser probeert zich op een tram te hijsen, maar blijft wat gevaarlijk aan de buitenkant hangen. Een volkswrouw trekt hem bij zijn schouder op en zegt: *Kom hier, brok victorie, als je er af valt worden er weer een paar van ons doodgeschoten*. In talloos vele gevallen wordt de scheldnaam tot bijnaam, de drager en de naamgevers aanvaardden de scheldnaam als een tweede eigenaam en dan wordt de oorspronkelijke wreedheid van het schelden vergeten. Mijn oude vriend, Ome

Willem uit de Jordaan, die ik hiervoor
zeventig van de meest bekende bijnamen, al even noemde, heeft
lijk ook wel bij Querido, de bijnamen, die men gedeelte-
vastgelegd in een gedicht, waarin hij het plan van een aantal
Jordaaners om te gaan potverteren beschrijft.

*De Koe en de Platvoet stelden voor de Dronken Majoor:
Wij hebben een aardig plan, want Varrekie weet er van.
Wij leggen de man een kwartje uit bij Piet de Koperen-Tuit
En gane een dag op stap met Arie Pannetje-Pap,
Jan Trammelant, Jans-met-er-mand,
Mag niet mankeren, bij 't potverteren.
De Halleve Kruik, met Speldebuik,
Jan Perreplu en Appies-met-su,¹⁾
De Leugenaar, me zijne klaar,
't Wordt me een ware vriendschaar.*

Refrein.

*Ja goed voorzien op zijn minst van een kan of tien
Want 't mag op zo'n dag bij het jajemen niet mankeren.
De harmonika gaat mee en mijn trommel, o herejee,
Wat zulleme dit potje lekker gaan verteren.*

*Kee-zonder-tenen en Rejaal kwam Tikkel-op-de-schaal,
Verkwikkend op de dans kwam toen die Ouwe Gans,
De Zuurkoolstamper, Bleke Bet en de Wrakke Lat heel net
En Jantje Sukkelaat bracht mijn tot kandidaat,
Leen Kriegelbui met Poep-me-een-ui,²⁾
De Varrekiesvanger met Klaas de Zanger,
Ook IJzeren Hein met Saggerijn,
En de Spierbal werd hallef mal,
Toen Blauwbaard nog om een taaie³⁾ vroeg
Zei Nekkje Balsem: Jij heb net genoeg.*

Refrein.

1) Aardappels met jus.

2) Man met een krom been én een ui in zijn zak.

3) Borrel.

...ister zij had haar schik
De Vliegende Naais
Gearmd met Heintje Pik
Hang-Hang de Vette Kluij, Jaap Eden met Houtduif,
De Gloeiende Test met Ossenlap,
De Platbil voorop,
De Karremellekbaard heeft zich bij ons geschaard,
De Suikerpot met Vrouwendot,
Jan Traktementje, dat ferme ventje,
De Almanak met Peperzak,
Heintje Lawaai vond alles fraai,
Paard-in-de-schuit, die lachte luid,
En riep: De stoet gaat magnifiek vooruit.

Refrein.

Hoera, de tijd is nou nabij riep Janus Rijstebrij,
Nou gane me om de beurt naar Piet de Koperen-Tuit,
Schuddegatje riep: O wee, dat valt jelui niet mee.
Want ze hebben 'm al lang gesmeerd en de hele pot verteerd.
Daar stonden we, eenmaal blij,
Kwaad als een turk, werd Broek-en Jurk,
Op nieuw gelapt en opgestapt,
Riep Boerenkool, kom jongens maak maar jool.
Jan Beuling zei: Haal op 't lied
Want al dat treuren dat helpt ons niet.

Refrein.

51
8

Helemaal begrijp ik het gedicht ook niet, maar het valt ook niet mee zeventig scheldnamen er in te verwerken. Het is niet alleen het *geteisem*, *falderappes*, *schorem*, *vullisbakkeras*, *het vee van Laban*, *) *het vee* of *het tuig van de richel*, dat zo scheldt. Want dit tuig is het minste mensenslag dat er in Amsterdam bestaat. Toen de uitdrukking *tuig van de richel* ontstond was dit nog niet het geval, want deze mensen kwamen nog in de schouwburg. In het oude houten gebouw op het Leidseplein, dat na de brand van de schouwburg op de Keizersgracht

*) Laban, oom van Jacob. Gen. 29.

In 1772 als schouwburg diende, was de richel een smal bankje, onder de schuine kap achter de engelenbak. De allerarmsten kwamen daar niet, maar het waren toch wel zeer eenvoudige mensen, die dit bankje bevolkten, een mensenslag dat tegenwoordig niet meer in de schouwburg komt, maar naar de bioscoop of de opera gaat.

Eveneens een gevolg van de lichte ontvlambaarheid is de gemakkelijheid waarmee de Amsterdammer vloekt, verwenst, ruzie maakt, en..... waarmee hij liefkoost. De vloeken zijn al erg genoeg om te horen, ik zal ze hier niet zwart op wit zetten. Maar de uitdrukkingen waarmee hij een lastig iemand van zich afschuift, zijn gemoedelijker en dikwijls niet van humor ontbloot. Wanneer een burger probeert een straatjongen het verkeerde van zijn streken onder het oog te brengen, zal dit in de regel niet de minste indruk op de belhamel maken en hij zal de man vernietigend toevoegen *lik me de laars, vent, op je ogen, hij zeit wat, kent mijn verrotten*, wat wil zeggen schiet op, zeur niet zo, wat kan het mij schelen. Maar als de man aanhoudt en de jongen kwaad begint te worden, begint hij te vervensen en is dan vindingrijk genoeg; *krijg de koorts, krijg de pokken, de kelére, de mazelen, 't snot, 't schurreft, de rattedanker*. In alle ernst kan hij zo'n verwensing uitbreiden: *krijg de bloedkanker achter je hart, ken de dokter lang zoeken*. De Amsterdammer is een meester in het bedenken van dergelijke uitvoerige verwensingen. *'k Snij je open van onder tot boven en lik 't mes af; krijg een rolling van hier tot Haarlem, alle paaltjes raak; ik zal 'm een klap geven dat ze hem met warm water van het asfalt moeten spoelen; krijg 'n kind met 'n koperen kop, keije je lam poetsen*. Hierbij hoort ook de typering: *een vent om achter het behang te plakken en dan te verhuizen*. De hoorder lacht dan om wat hij als een geestigheid beschouwt, maar heel dikwijls uit zich hier alleen de behoefte de verwensing te versterken en het is bittere ernst. In andere gevallen is er bij de spreker wel eens een tikje humor aanwezig en ook de omstanders kunnen het grappige van het geval wel tot uitdrukking brengen. Wanneer er twee ruzie hebben en de een krijgt een waar-

8 A53 heid te incasseren, zegt wel eens een der omstanders: *Smeer dat maar in je haar, dan krijg je krullen* (steek maar in je zak).

Evenals bij de scheldnamen en scheldwoorden is het begrip voor de betekenis van een verwensing dikwijls geheel verdwenen. Toen Italië Abessinië was binnengevallen, hoorde men overal van sancties spreken. De volksman begreep de eigenlijke betekenis niet, alleen dat het iets ergs was. Dat kwam hem prachtig in zijn kraam te pas en het grote aantal verwensingen werd verrijkt met *Krijg de sancties*. Zoals vele andere scheppingen van de volkstaal was dit een ééndagsvlieg, de zegswijze wordt al sedert jaren niet meer gehoord. Een dergelijk geval is *krijg de takke*. Niet alleen voor de volksman is de betekenis hiervan onduidelijk. Zonder twijfel is *takke* een vervorming van *attaque* (beroerte). Iemand heeft het woord opgevangen van een dokter, een predikant of wie dan ook, alleen geweten dat de getroffene er erg aan toe was en de nieuwe uitdrukking was geschapen.

De Amsterdammer is tuk op een standje. Een massa mensen op straat, die het verkeer belemmert, verbergt in het midden een ruzie of een ongeluk. De kijkers dringen zo op dat de vechtersbazen geen plaats vinden om te vechten. De *bonje(r)* (ruzie) begint soms om een kleinigheid. Als twee mannen per ongeluk tegen elkaar oplopen is het al gauw *Mot je mijn hebben?* 't Blijft eerst bij *bekvechten*, maar als 't hoger loopt deelt de een de ander mee *dat ie op zijn ziel, op zijn sodemieter, op zijn lazerij ken krijgen*. De partijen gaan aan 't *bakkeleien, knokken of matten, de een tuigt de ander af, geeft hem beuk of rem*. Na 't *robbertje vechten* gaan ze, uitgeraasd en bevredigd, weer uit elkaar. 't Vechten zat de Amsterdammer al eeuwen in het bloed. Nog altijd leeft de uitdrukking *tegen de Bierkaai vechten*, een zegswijze die ook buiten Amsterdam en in de netste kringen burgerrecht heeft gekregen. (Zie blz. 39). Thans heeft de uitdrukking de betekenis van een hopeloze strijd strijden.

Met deze *krachtpatserij* moet ik dit boekje besluiten. Vele onderwerpen zijn niet aan de orde gekomen en geen enkel van de behandelde is ook maar in de verste verte uitgeput.

LIJST VAN BOEKEN EN TIJDSCHRIFT-ARTIKELEN IN EN OVER HET AMSTERDAMS

J. A. Alberdingk Thym: Leerstuk van de onbevleete ontvangenis in het Amsterdams van 1572. Bulla Ineff.

J. A. Alberdingk Thym: De gelijkenis van den verloren zoon in de taal der Heeren- en Keizersgrachtsche beau-monde. Dietsche Warande 10 (1874) 585; J. van Ginneken, Handboek der Nederlandsche taal 1 (1913) 49. De gelijkenis van den verloren zoon in de taal der „Weseper Biercay”. Dietsche Warande 10 (1874) 583; Van Ginneken, Handboek 1, 49. „It spreukie van Knubbelintezak”. J. A. Leopold en L. Leopold: Van de Schelde tot de Weichsel (Groningen, 1882), 265; 2de dr. (1906) 191; Van Ginneken, Handboek, 1, 47.

J. A. Alberdingk Thym en *W. W. van Lennep*: Het tegenwoordig Amsterdamsch. Onze Volkstaal 2 (1885), 121.

Amstelodamum Maandblad, 1 (1914), 28, 36, 46, 84; 2 (1915), 21, 54, 69, 91, 97; 3 (1916), 25, 38, 39, 40, 46, 48, 53, 56, 60, 62, 63, 71; 6 (1919), 5, 14, 29, 39, 44, 47, 54, 56, 70, 94; 7 (1920), 5, 14, 31, 39, 40, 94; 8 (1921); 40, 46, 53, 79; 9 (1922), 16, 24, 32; 10 (1923), 22, 31, 32, 38, 60, 68; 11 (1924), 7, 8, 29, 63; 12 (1925), 38, 39, 71, 80; 14 (1927), 42, 56; 18 (1931), 31.

Barbarossa: Journalistieke rolmops. Amsterdam, z.j.

B. van den Berg: Een Amsterdamsche scheldroep uit de vijftiende eeuw. Nieuwe Taalgids 32 (1938), 366.

W. Bilderdijk: Rouwbeklag (in gemeenzamen Amsterdam-
schen tongval). Najaarsbladen 1 (1882), 162. — Over een
oud Amsterdamsch volksdeuntjen. Letteroefeningen
2 (1808), 459.

Johan Elsensohn: Arie, Roman uit de Jordaan. Amster-
dam, z.j.

Sam. Falkland: De pang. Schetsen 5; Van Ginneken, Hand-
boek, 1, 53.

J. le Francq van Berkhey: Natuurlyke historie van Holland.
3 dl. 2 st. (Amsterdam, 1773), blz. 1037.

A. M. van Gelder: Amsterdamsche straatnamen. Geschied-
kundig verklaard. Amsterdam, 1913.

J. ter Gouw: De gelijkenis van den verloren zoon enz. (Kal-
verstraats). Dietsche Warande 10 (1874), 572; Van de
Schelde tot de Weichsel 1 (1882), 261; 2de dr. (1906),
187; Van Ginneken, Handboek, 1, 49.

Handelsblad 7 Mei 1920, Avondbl. 2. Onder de streep. (Over
tramjargon).

E. van Houten: Amsterdamsche merkwaardigheden. Heem-
schutserie 14. Amsterdam, 1942.

A. M. de Jong: Frank van Wezel's roemruchte jaren. Am-
sterdam, 1933.

Hessel Jongsma: Van vijf jochies. Nederland, 1 (1913),
280-288.

G. G. Kloeke: De Amsterdamsche volkstaal voorheen en thans.
Med. Kon. Ak. v. Wetensch. Afd. Letterk., dl. 77, serie
A, no. 1.

Kokadorus: Op het Amstelveld, Amsterdam, 1910.

J. van Lennep: Proeve van plat Amsterdamsch met ophel-
derende aanmerkingen van J. H. Halbertsma. Deventer, 1845.

Joh. Luger: De humor van de Amsterdammer. De Groene
Amsterdammer, 9 Oct. 1937.

Johan Luger en Jo Spier: De Amsterdammer zwart op wit.
Amsterdam, z.j.

Justus van Maurik Jr.: Uit het volk. Amsterdamsche novel-
len. Amsterdam, z.j. — Amsterdam bij dag en nacht. Am-
sterdam, z.j. — Toen ik nog jong was. Amsterdam, 1901.

P. J. Meertens en Anne de Vries: De Nederlandse volks-
karakters. Kampen, 1938, 192 vlgg.

Jan Mens: Mensen zonder geld, 2e dr. Amsterdam 1939;
— Hellend vlak of de misdaad in miniatuur, zijnde de zittin-
gen van den Amsterdamsen Politierechter, Amsterdam, 1941. 8

J. G. M. Moormann: De geheimtalen. Een studie over de
geheimtalen in Nederland, Vlaamsch-België, Breyell en
Mettingen. Zutphen, 1932.

Multatuli: Ideën, nos. 386-388.

De Navorscher, 8 (1858), 66, 174; 9 (1859), 333; 10 (1861),
80; 31 (1881), 507.

S. M. Noach: Nieuwe bijdragen tot de kennis van het Joods
in Nederland. Nieuwe Taalgids 10 (1916), 281.

Nono: Standing en misunderstanding. Vroolijk spel in één
bedrijf. Zaandijk, z.j. — Getuige à décharge, Zaandijk, z.j.
— Amsterdammers, 3e dr. Amsterdam, 1932.

Henri Polak: Amsterdamsch Jiddisch. De Vrijdagavond 2
(1925), dl. 1, 104, 122, 144, 160, 176, 192, 208, 223, 255,
266, 310.

J. Prins: Het Joodsch in Amsterdam. De Amsterdammer,
no. 1995.

Is. Querido: Levensgang. Amsterdam, 1901; — De Jordaan,
2 dln., Amsterdam, 1912; — Van Nes en Zeedijk. Amster-
dam 1914; — Amsterdam. Amsterdam, 1921; — Manus
Peet. Amsterdam, 1922; — Mooie Karel. Amsterdam, 1925;
— Mijn zwerftochten door Jordaan en donker Amsterdam.
Amsterdam, 1931; — Het volk Gods. Amsterdam, 1931-1933. 8

A. M. Reens: Ghettogijntjes. Amsterdam, 1905. 2^e deeltje 8

M. Roest Mzn., Joodsche taal in Nederland. De Navorscher
5 (1855), 158, 252; 6 (1856), 18.

J. H. Rössing: Vragen van de dag, 20 Juli, 1911.

E. Slijper: Het Joods in Nederland. De Nieuwe Taalgids, 9 (1915), 287.

G. P. Smis: Het spionnetje. Roman uit de Jordaan. Amsterdam, 1939. — De smederij bij de Westertoren. Amsterdam, 1942.

F. A. Stoett: Onze volkstaal. Zutphen 1919. — G. A. Brederoo's Moortje. Zutphen, 1931, VII.

A. van Vlaardingen: Mijn Jordanertjes. Kinderen die ik gekend heb. Utrecht, 1931.

J. L. Voorzanger en *J. E. Polak*: Het Joodsch in Nederland. Aan het Hebreeuwsch en andere talen ontleende woorden en zegswijzen. Amsterdam, 1915.

J. Walch: Volkshumor in Nederland. Haagsch Maandblad 26 (1936), 284-295.

J. Winkler: Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon 2 (Amsterdam, 1874), 84-93.

J. Wolthuis: Grammaticsche bijzonderheden van het oudere en jongere Amsterdamsch. De Schoolwereld 1914, Maart. — De Amsterdamsche volkstaal. De Amsterdammer, 1914, nos. 1931, 1936, 1937. — Grepen uit de Amsterdamsche volkstaal. De Telegraaf, 2 Juni, 1914, Avondbl. 3. Vragen van de dag, 33 (1918), 271-281, 341-354; 34 (1919), 765-776.

VOOR DUIZENDEN NEDERLANDERS

Een kernachtig boek over ons land in de tachtiger jaren is *HOLLAND 1883* van de Portugese schrijver *Ramalho Ortigao*.

Dr. Garnt Stuiveling schrijft er over: „Men wenste hartelijk dat duizenden Nederlanders zich de kritiek en bewondering voor feiten en waarden uit dit boek bewuster zouden eigen maken.” Het Algemeen Handelsblad: „Een kleurig schilderij vol verrassende effecten. Dit is een amusant werk.” Vrij Nederland: „Een boek om echt plezier in te hebben.” Utr. Nieuwsblad: „Eén van de aardigste boeken over ons mistige landje.”

Uitstekend vertaald door Dr. M. de Jong, verlucht met pentekeningen van R. F. Planten en verzorgd uitgegeven. Prijs f 5.90.

BIJ DE BOEKHANDEL VERKRIJGBAAR

Nono

ONBEKENDE BEKENDEN

U zult ze waarschijnlijk ook nog gekend hebben Kokadorus, de Japanneesjes, Zuurbier, Jan de Roos, Vrouw-moet-Vrouw blijven, Simon Pijpekop, Kikky en al die andere Amsterdamse straatfiguren, die deel uitmaakten van de romantiek van de grote stad. In de herinnering van de rasechte Amsterdammer leven zij voort, deze zonderlingen van de zelfkant der maatschappij.

Nono verzamelde vele gegevens over deze „onbekende bekenden” in een boekje, dat de charme heeft van een poezie-album, waarin de vergeelde bladen bij de lezer even zovele gedachten oproepen aan een gemoedelijke tijd.... Weet je nog, dat we gezellig naar de markt gingen — om te genieten van de sfeer en te luisteren naar de rhetoriek van de standmakers,..... alleen maar om plezier te hebben....

Zo'n herinnering, zonder enige verdere pretentie, is Onbekende Bekenden van Nono. Een boekje, dat U uitleest met een glimlach en een tikje weemoed op een stille avond.

Voor f 1.25 verkrijgbaar in Uw boekhandel.

UITGEVERIJ JACOB VAN CAMPEN

Enige nauwkeurig uitgezochte, interessante wandelingen langs de mooiste punten van het „Venetië van het Noorden” worden beschreven in het boek

Een Wandelaar in Amsterdam

Ingeleid door Mr. Arn. J. d'Ailly, Burgemeester van Amsterdam.

Voorwoord van J. Nijkerk, Directeur V.V.V. „Amsterdam”.

Tekst: L. C. Schade van Westrum.

Foto's: J. W. Eelzak en K.L.M.

Tekeningen: Han Spaan.

Uitgave ten bate van de *Stichting Clubhuizen voor Ongeorganiseerde Arbeidersjeugd*.

In grijslinnen stempelband, op prachtig kunstdruk-papier, verlucht met 26 foto's en 22 tekeningen en wandelkaarten in twee- en driekleuren.

Prijs f 4.75.

Wenst U dit boek te bezitten? Wendt U tot Uw boekhandelaar of tot de uitgever:

UITGEVERIJ JACOB VAN CAMPEN

O.Z. Voorburgwal 87-89

Amsterdam-C.